

Obsah

Úvod.....	6
1. Obecná charakteristika subjektů mezinárodního práva veřejného a srovnání jejich postavení	7
2. Stát jako subjekt mezinárodního práva veřejného	13
2.1 Znaky státu, jeho suverenita a třídění	13
2.2 Vznik státu a jeho právní následky	19
2.2.1 Uznání státu	21
2.2.2 Uznání vlády	24
2.2.3 Uznání za povstalce a válčící stranu	25
2.2.4 Uznání za národ a uznání orgánů národněosvobozenického hnutí.....	26
2.3 Zánik státu a jeho právní následky.....	28
2.3.1 Sukcese do smluv.....	30
2.3.2 Sukcese do státního majetku, archivu a dluhů, sukcese do mezinárodních organizací.....	31
3. Mezinárodní organizace.....	33
3.1 Subjektivita mezinárodní organizace	35
3.2 Klasifikace mezinárodních organizací, jejich struktura a členství v nich	37
3.3 Výsady a imunity, sídla a financování mezinárodních organizací	41
3.4 Světové a partikulární mezinárodní organizace	44
4. Jednotlivec v mezinárodním právu	47
4.1 Mezinárodněprávní subjektivita jednotlivce	47
4.2 Státní občanství.....	49
4.2.1 Nabývání a zánik státního občanství fyzických osob	50
4.2.2 Bezdomovci a uprchlíci	52
4.3 Cizinci a právo územního (politického) azylu	53
4.4 Mezinárodněprávní ochrana základních lidských práv	55
5. Zvláštní politické jednotky.....	57
Závěr	62
Seznam použité literatury	64

Úvod

V mé práci se snažím podat analýzu jednotlivých subjektů mezinárodního práva veřejného a porovnat jejich postavení v této oblasti. Námět bakalářské práce jsem si zvolila z toho důvodu, že se o danou tematiku již nějaký čas zajímám a chtěla jsem ji tudíž ve své práci co nejvýstižněji zmapovat a prohloubit si tak vědomosti o nové poznatky.

Jedná se o velmi významné téma, jistě také proto, že celosvětově existuje stále ještě řada zemí či národnostních celků, u nichž vyvolává otázka jejich subjektivity či mezinárodněprávního postavení stále jisté pochybnosti či nejasnosti. S tím rovněž úzce souvisí otázka uprchlíků, azylantů či organizací dohlížejících na dodržování lidských práv a svobod. Všechny tyto aspekty jsem začlenila do své práce s cílem podat co možná nejucelenější náhled na toto téma.

V 1. kapitole svého díla jsem se zaměřila na porovnání mezinárodněprávní subjektivity subjektů zahrnutých do mé práce.

V další části jsem se zabývala postavením státu v oblasti mezinárodního práva, přičemž jsem pojednala o okolnostech souvisejících s jeho vznikem, následnou existencí i případným zánikem z pohledu mezinárodního práva veřejného. Provedla jsem rozdělení států z několika různých hledisek, na jejichž základě jsem tyto státy podrobila detailnější analýze. Rovněž jsem se zabývala otázkou suverenity státu či problematikou znaků státu.

Ve 3. oddíle mé práce jsem se věnovala postavení mezinárodních organizací, a to již tradičně z hlediska mezinárodněprávní subjektivity. Dále jsem se zde dotkla okolností jejich založení, existence a zániku. Organizace jsem rozčlenila do několika skupin, které jsem se snažila jednotlivě charakterizovat. Podrobněji jsem se také zabývala tématem sídel organizací, jejich financováním, strukturou, výsadami či imunitami.

Ve 4. úseku práce jsem se zabývala problematikou jednotlivce z pohledu mezinárodního práva, speciálně jsem se věnovala otázce státního občanství včetně jeho vzniku a zániku, problematice bezdomovců, uprchlíků a cizinců, jakož i s tím souvisejícímu tématu azylové politiky, dotkla jsem se rovněž mezinárodněprávní ochrany základních lidských práv.

V poslední kapitole jsem se věnovala tématu zvláštních politických jednotek s dílčí mírou subjektivity a jejich vnímání jako subjektů mezinárodního práva veřejného.

1. Obecná charakteristika subjektů mezinárodního práva veřejného a srovnání jejich postavení

Za jeden z klíčových problémů právních odvětví bývá často považována otázka, koho lze vlastně považovat za subjekt práva a komu lze tudíž připsat způsobilost k právům a povinnostem. Na rozdíl od vnitrostátního práva, kde je přesné zodpovězení této otázky věcí příslušného zákonného předpisu, nedefinuje ani žádná mezinárodní smlouva, ani obecná praxe pojem „subjekt mezinárodního práva“. V učebnicích se proto lze často setkat s logickým řešením vycházejícím z poznatků všeobecné právovědy, která říká, že subjektem práva je každá jednotka, ať již fyzická či právnická osoba, které daný právní řád přiznává způsobilost k právům a povinnostem a zpravidla také k právním úkonům.

Definici subjektu, kterou podává obecná právní teorie, můžeme úspěšně aplikovat i na mezinárodní právo veřejné, a to i přes jeho určité odlišnosti od vnitrostátního práva. Avšak ani v mezinárodním právu veřejném nemůže být každý nositelem práv a povinností. **Mezinárodněprávní subjektivitu** neboli způsobilost nést práva a povinnosti v mezinárodním právu nabývá tedy taková právnická či fyzická osoba, která je schopna osobně a v plném rozsahu uplatňovat svá práva a povinnosti a která zejména splňuje následující tři podmínky:

- práva a povinnosti jsou adresovány přímo jí,
- práva a povinnosti jsou udělovány na základě mezinárodního, nikoliv vnitrostátního práva,
- mezinárodní právo upravuje společenské vztahy (vztahy mezi lidmi nebo jejich společenstvími).

Subjekty mezinárodního práva jsou nositeli práv a povinností i v jiných právních odvětvích, jsou tedy právně způsobilé i mimo oblast mezinárodního práva. Nejčastěji se jedná o právní způsobilost v oblasti vnitrostátního práva.

Jestliže si tedy dva státy mezi sebou vyměňují zboží ze státních podniků, pak příslušný výměnný obchod nepodléhá mezinárodnímu právu, ale řídí se právem vnitrostátním. Státy zde vystupují v roli nositelů soukromých práv a jejich právní vztahy se tedy řídí takovým vnitrostátním právem, které je právem rozhodným v souladu s pravidly mezinárodního práva státu, v němž se koná řízení. V případě, že by stát, v němž příslušný soud probíhá, odmítl uznat, že cizí stát je na základě svého vnitrostátního práva právně způsobilý i v oblasti soukromého práva, jednal by v rozporu s mezinárodním právem.

Způsobilost k právním úkonům neboli schopnost vstupovat pod svým jménem do mezinárodněprávních vztahů a nést závazky vůči jiným subjektům je považována za běžnou součást mezinárodněprávní subjektivity. U okupovaného státu¹ nebo státu pod mandátem, poručenstvím² nebo protektorátem³ hovoříme v této souvislosti o dočasné ztrátě této způsobilosti, kdy jejich práva a povinnosti jsou vykonávány okupační mocností, popřípadě mandatářem, poručníkem nebo protektorem. Avšak dočasná ztráta způsobilosti zpravidla neznamena její úplnou ztrátu. Ve vnitrostátním právu můžeme identifikovat nedostatečnou způsobilost k právním úkonům u mladistvých nebo osob zbavených této způsobilosti. Jejich práva a povinnosti pak vykonává zákonný zástupce či opatrovník. Mezinárodní právo dnes přiznává způsobilost k právním úkonům především suverénním státům.

Většina subjektů mezinárodního práva má charakter právnické osoby, která svou vůli vyjadřuje pomocí systému orgánů. Otázku, kdo bude v mezinárodněprávních vztazích jednat jejich jménem, ponechává mezinárodní právo plně na jejich vnitřním rozhodnutí a nikterak do něj dále nezasahuje. Mezi typické projevy subjektivity patří mimo jiné právo uzavírat mezinárodní smlouvy, právo na sebeobranu, právo vlajky, právo řešit spornou věc prostřednictvím rozhodovacího mezinárodního orgánu, právo registrace letadel, právo požívat imunity před soudními orgány jiných subjektů mezinárodního práva, takzvané legační právo neboli právo přijímat a vysílat diplomatické zástupce, a způsobilost k protiprávním úkonům neboli způsobilost nést za své chování mezinárodní odpovědnost.

Subjekty mezinárodního práva se od subjektů práva vnitrostátního významně liší, mimo jiné i odchylnostmi v jejich tvorbě práva. Zatímco vnitrostátní právo je utvářeno zákonodárným orgánem (v České republice parlamentem), který je odlišný od subjektů vnitrostátního práva, právo mezinárodní je vytvářeno státy, samotnými subjekty tohoto práva.

¹Proti vůli daného státu se jiný stát za pomoci armády zmocní a obsadí jeho území (jde tedy o válečný akt).

² Území, která byla po první a druhé světové válce odňata poraženým a svěřena mandátní či poručenské mocnosti, která je spravuje tak dlouho, dokud není jeho obyvatelstvo schopno vládnout samo.

³ Stát, který provádí všechny nebo určité akty svého státního života, zejména v oblasti svých vztahů se třetími státy, pouze se souhlasem protektorátní moci.

Mezi všemi subjekty mezinárodního práva existují velké rozdíly, a to jednak v povaze přiznávaných práv a povinností, jednak co do jejich rozsahu. A právě toto odlišné postavení subjektů je jedním ze specifických znaků typických pro mezinárodní právo.

V případě subjektů mezinárodního práva platí, že „tyto subjekty nemusí být nezbytně identické, pokud se týče jejich právní povahy nebo rozsahu jejich práv“⁴.

Také u mezinárodního práva nacházíme rozlišení subjektů na základě toho, zdali mají způsobilost ke všem, nebo jen některým právům a povinnostem, zdali jsou způsobilé rovněž k právním úkonům, zdali je jejich subjektivita původní nebo odvozená, zdali má trvalou nebo dočasnou povahu či zdali je založena na obecném nebo partikulárním mezinárodním právu.

Právě rozsáhlost druhů subjektů mezinárodního práva podněcuje představitele vědy k pokusům o jejich utřídění.

Z pohledu mezinárodního práva existuje rozdíl mezi nositeli práv a nositeli povinností. Jednotliví nositelé obvykle vystupují současně jako nositelé práv i povinností. Ze všech subjektů mezinárodního práva jsou zásadně nositeli všech mezinárodněprávních práv a povinností pouze suverénní státy. Mají však oprávnění převádět části těchto práv a povinností na jiné nositele práva, kteří se tak stávají subjekty mezinárodního práva na základě tohoto převodu a po dobu jeho trvání, avšak pouze pokud jde o převáděná práva a povinnosti. Příklady takto převáděných práv a povinností nalezneme u mezinárodních organizací, nadnárodních organizací či členských států federativního (spolkového) státu. Tyto subjekty se nazývají „*parciální subjekty mezinárodního práva*“.

Zde se dotýkáme rovněž problematiky jednotlivce. Jednotlivec dříve v souvislosti se zločiny podle mezinárodního práva vystupoval pouze jako odpovědnostní subjekt, avšak nevlastnil žádná práva. Jednalo se o osoby, které se dopustily porušení mezinárodního práva tím, že spáchaly zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti nebo válečné zločiny. Později však začal být jednotlivec považován i za subjekt práv, a to v souvislosti s mezinárodní ochranou lidských práv. V některých smlouvách o lidských právech můžeme

⁴ Toto je názor Mezinárodního soudního dvora v poradním posudku o náhradě škod utrpěných ve službách OSN, Reports, 1949, strana 178.

nalézt právo jednotlivce stěžovat si na příslušný stát u mezinárodního orgánu. Jako příklad lze v tomto smyslu uvést petiční právo⁵ uplatnitelné v rámci Evropské Unie.

Důležité je rovněž zmínit, že ne všechny subjekty, které jsou mezinárodním právem současně zavázané i oprávněné, jsou způsobilé aktivně se podílet na tvorbě mezinárodního práva. Tuto způsobilost nazýváme *normotvornou způsobilostí*. Aktivními subjekty v tomto směru jsou především suverénní státy. Ty disponují absolutní způsobilostí a mohou tedy právně upravit jakýkoli vztah, pokud ovšem taková úprava není zakázána na základě kogentního práva⁶.

Z vůle států mají tuto způsobilost (v mnohem menší míře) i některé mezinárodní organizace. Jde tedy o *dílčí normotvornou způsobilost*, která se pohybuje v mezích daných zmocněním uděleným příslušnými členskými státy. Ostatní subjekty jsou pouze pasivními adresáty těch mezinárodněprávních norem, které jsou právě vytvářeny aktivními členy mezinárodního společenství. Jednotlivci se tedy mezinárodní normotvorby neúčastní vůbec.

Mezinárodní právo dále rozlišuje mezi subjekty, které jsou způsobilé jak k právům, tak i právním úkonům, a subjekty, které jsou způsobilé k právům, avšak nikoliv k právním úkonům. Do první skupiny bezesporu patří suverénní státy, které jsou zcela nezávislé a mají svou samosprávu. Do druhé skupiny patří území poručenská, okupovaná, pod mandátem či protektorátem.

Některé subjekty mají *trvalou subjektivitu*, jiné *subjektivitu dočasnou*. Mezi trvalé subjekty patří suverénní státy či mezinárodní organizace. Existence státu je chráněna právními zákazy agrese⁷ a anexe⁸, naproti tomu právní existence mezinárodní organizace může být z vůle členů kdykoli ukončena. Jako konkrétní příklad lze v tomto směru uvést Společnost národů. Vedle nich existují dočasné subjekty mezinárodního práva jako například povstalci, kteří buď zanikají na základě přeměny v trvalý subjekt, či zanikají

⁵ Petiční právo je právo jednotlivce podávat písemné stížnosti na činnost vnitrostátních orgánů členského státu orgánům Evropské Unie (Evropskému ombudsmanovi). Dle Maastrichtské smlouvy patří toto právo do katalogu práv unijního občanství.

⁶ Kogentní právo je takové právo, od kterého se nedá odchýlit.

⁷ Agrese znamená ozbrojený útok státu proti území jiného státu nebo proti jeho politické nezávislosti.

⁸ Anexe znamená násilné připojení části či celého území jiného státu po vojenské porážce jednostranným aktem vítězného státu.

jako důsledek neúspěchu povstání. Dočasná subjektivita je dle *Ženevské úmluvy o ochraně obětí války* přiznávána určitým skupinám jednotlivců po dobu trvání konfliktu, konkrétně civilnímu obyvatelstvu či zajatcům. Časové kritérium je u dočasných subjektů samozřejmě relativní.

Jedním z obvyklého dělení subjektů je rovněž dělení na *subjekty prvotní* (původní) a *subjekty druhotné* (odvozené). Suverénní státy jsou považovány za původní subjekty mezinárodního práva, a to v důsledku jejich faktického vzniku a s ohledem na jejich významnou úlohu při tvorbě mezinárodního práva. Původní subjektivita přísluší také národům bojujícím za nezávislost a za právo na sebeurčení. Tyto subjekty nejsou vytvářeny na základě mezinárodního práva či vůlí jiných subjektů. Mezinárodní právo zde slouží pouze ke konkretizaci jednotlivých znaků této subjektivity. Subjektivita mezinárodních organizací nebo jednotlivců je naopak odvozena od pravomoci a vůle suverénních států, které tyto organizace založily či které jednotlivcům poskytly určitá oprávnění.

Mezinárodní právo zná normy platné pro celé mezinárodní společenství, tedy normy uplatňované erga omnes neboli vůči všem, a normy, které dávají vzniknout právům a povinnostem pouze v rámci užšího okruhu subjektů mezinárodního práva. Taková pravidla jsou však závazná pouze v tomto užším okruhu a dotčené státy se tak stávají subjektem mezinárodního práva partikulárního. Z tohoto práva pro subjekty vyplývá takzvaná *subjektivní subjektivita*. Normami uplatňovanými erga omnes pak disponují státy. Tyto normy vycházejí z obecného mezinárodního práva, z něhož pro jeho subjekty vyplývá takzvaná *objektivní subjektivita*. Subjektivní subjektivita se lze dovolávat jen vůči státům, které ji uznali. Jako typický příklad lze uvést povstalce či Suverénní řád maltézkých rytířů, které byly některými státy uznány jako suverénní subjekty mezinárodního práva, avšak jinými státy nikoliv.

Na závěr analýzy neshodného rozsahu způsobilostí různých druhů subjektů mezinárodního práva lze nastínit rozdělení jednotlivých subjektů z hlediska jejich subjektivity. Toto dělení částečně vytváří hierarchii subjektů mezinárodního práva a alespoň zčásti napomáhá snadnější orientaci v této složité problematice.

- Plná subjektivita - subjektivita, kterou disponují suverénní státy.
- Specializovaná subjektivita (částečná či dílčí) - subjektivita, kterou disponují mezinárodní organizace.
- Marginální či okrajová subjektivita - subjektivita, kterou disponuje jednotlivec.

V praxi existuje nesporná mezinárodněprávní subjektivita pouze u suverénních států, které až do dvacátého století platily za jediné možné subjekty mezinárodního práva. Vedle nich bylo rovněž možné registrovat jistou míru ochoty uznat mezinárodněprávní subjektivitu Svaté stolice⁹.

Mezinárodní právo se od druhé světové války značně rozšířilo o další subjekty, jak co do počtu, tak i co do jejich druhového rozrůznění, jejichž vztahy reguluje. Již neupravuje jen vztahy mezi suverénními státy, poměrně nově se také zabývá problematikou mezinárodních organizací (jejich vzájemný vztah, vztahy vůči státnímu útvaru) a dokonce i vztahy mezi jednotlivcem a státem. Okrajově také řeší problematiku zvláštních politických jednotek.

Došlo tedy k rozšíření okruhu subjektů s dílčí a marginální subjektivitou, i samotného rozsahu této subjektivity. To se nápadně projevuje zejména ve vývoji postavení jednotlivce v rámci mezinárodního práva. Jednotlivec se totiž nově stává nejen subjektem povinnostním, ale také nositelem práv.

⁹Svatá stolice (lat. Sedes apostolica) je nejvyšší instance římskokatolické církve.

2. Stát jako subjekt mezinárodního práva veřejného

Mezinárodní právo přiznává státům určitá práva a ukládá jim povinnosti s ohledem na fakt, že představují organizovanou a nejvyšší politickou moc na daném území. Tato nejvyšší politická moc si na svém území podrobuje všechny osoby i vztahy mezi nimi, čímž realizuje své vládnutí, a je na jiných obdobných útvarech politické moci nezávislá. Pouze nejvyšší výlučná a nezávislá státní moc ovládající své území a jeho obyvatelstvo disponuje hospodářskou, vojenskou a jinou silou a může plnit většinu závazků a užívat mnohých práv plynoucích z mezinárodního práva.

Suverénní státy jsou jako subjekty mezinárodního práva navzájem nezávislé a rovné¹⁰. Na rozdíl od vnitrostátního práva nezná právo mezinárodní žádný jiný subjekt, který by byl státům nadřazen, stanovoval si sám závazná právní pravidla vůči jiným státům, a který by svou vlastní mocí vynucoval jejich zachování.

Státy jako pojmově sobě rovné, na sobě nezávislé a stejně způsobilé se právně zavazují nebo opravňují pouze na základě projevu vlastní vůle. Takto vzniklé normy také samy státy garantují. Státy navíc samy určují druh a rozsah pravidel, kterými se chtějí jako subjekty zavázat. A samy státy také na jiných podobných subjektech plnění norem vymáhají.

2.1 Znaky státu, jeho suverenita a třídění

Za stát se nejčastěji považuje trvale existující souhrn určitého počtu lidí na určité části zemského povrchu. Z této definice nám vycházejí dva základní znaky státu: obyvatelstvo a státní území. Jelikož mezinárodní právo převzalo z všeobecné právovědy závěr o trojici konstitutivních neboli povinných znaků státu, je třeba ještě doplnit třetí základní znak státu, kterým je výkon státní moci prosazované na daném území. Ta řídí veškeré záležitosti potřebné pro soužití občanů státu. Trvalému charakteru státu odpovídá okolnost, že ani radikální změny v počtu obyvatelstva, rozsahu jeho území či ve formě jeho vlády nemají vliv na existenci jeho mezinárodněprávní subjektivity. V daném případě

¹⁰ Tím chápeme, že jsou všechny pod ochranou mezinárodního práva a náleží jim stejná míra ochrany. Nezáleží tedy na jejich velikosti.

pouze stačí, existují-li uvedené tři základní znaky státu (obyvatelstvo, státní území, státní moc) ve své podstatě.

Vznik nového státu, který se vyčleňuje z jiného státu, například Bangladéš vyčleněná z Pákistánu, se může jevit z pohledu druhého státu jako nelegitimní. Z hlediska mezinárodního práva však jde o bezvýznamný fakt, jelikož zájmem mezinárodního společenství je nenechat žádné obyvatelstvo a žádné obyvatelné území bez efektivní státní moci, která je odpovědná vůči jiným státům.

Stát nemůže vzniknout ani existovat bez *vlastního území*. Je to část zeměkoule, která je tvořena souší a zemským prostorem pod ní, vodami a vzdušným prostorem nad nimi. Do souše započítáváme i ostrovy, které se nacházejí uvnitř státních hranic. Vody jsou tvořeny nejen vnitřními vodami státu, ale i pobřežními moři do vzdálenosti dvanácti námořních mil od nejnižší čáry odlivu podél pobřeží. Zemské nitro, které se nachází pod souší a vodním územím státu, je jeho součástí, a to až do technicky dostupné hloubky. Do vzdušného prostoru řadíme prostor nad územím státu až po hranice kosmického prostoru, tedy až do sto kilometrů.

Existuje také část či celé území, které je obklopeno územím jiného státu bez mořského břehu. Toto území je nazýváno „enkláva“. Typickým příkladem enkláv jsou Vatikán či San Marino v Itálii. Enklávu, která má mořský břeh, označujeme za poloenklávu.

Do státního území však nesmíme počítat lodě nebo letadla na volném moři či ve vzdušném prostoru nad ním a také v Antarktidě, kosmické objekty v kosmu či podmořské kabely.

Nikde ovšem nenalezneme definici minimálně potřebné velikosti státního území. To znamená, že nemůžeme zpochybňovat státnost takzvaných mikrostátů¹¹, jakým je například již zmiňované San Marino. I mikrostát je tedy subjektem mezinárodního práva. Tento typ státu vznikl například v době dekolonizace, přičemž některé z těchto států jsou dokonce členy Organizace spojených národů. Příznačným příkladem jsou v tomto smyslu kupříkladu Seychely s 59 000 obyvateli. Území státu ohraničuje státní hranice.

Pod pojmem *obyvatelstvo* chápeme organizované společenství, které se skládá z jednotlivců obou pohlaví společně žijících na daném území. Z obyvatelstva ovšem musíme vyřadit kočovné kmeny, které nejsou na daném území „zakořeněné“. K obyvatelstvu neřadíme rovněž cizince žijící na území státu přechodně, byť dlouhodobě. Vztah cizince ke státu a jeho pouto k území státu či k jeho občanům může vyústit v získání

¹¹ Mikrostát je územní jednotka o rozloze několika desítek čtverečních kilometrů.

právního institutu státního občanství. Jednou z mnoha podmínek však bývá trvalý pobyt osoby na území státu.

Maastrichtská smlouva zavedla pro všechny členské státy Evropské unie nový institut evropského či unijního občanství. Toto občanství pro členské státy znamená, že každý státní příslušník všech členských států se stává unijním občanem a může čerpat z široké palety práv unijního občanství. Patří sem právo petiční, aktivní i pasivní volební právo vztahující se k evropskému parlamentu a komunálním volbám v členském státu, právo volně se pohybovat a pobývat ve kterémkoli členském státu Evropské unie dle směrnice 38/2000. Unijní občanství však nenahrazuje občanství státní, jedná se zde jen o takzvanou doplňkovost. Tento institut je tedy dosud více politickým než mezinárodněprávním institutem.

Podobně jako v souvislosti se státním územím nenalezneme ani v případě obyvatelstva státu povinný minimální počet obyvatel jako podmínku pro existenci státu. Příkladem takto nezpochybnovaného, byť málo početného státu je Vatikán s pouhými 1000 obyvateli.

V období feudalismu, zejména pak během takzvaného absolutismu, se suverenita pokládala za vlastnost těch panovníků, kteří udrželi na svém území plnou a nezávislou moc. Proto se navzájem uznávali za rovné a platili za plné subjekty mezinárodního práva.

Dnes se za **státní suverenitu** označuje nezávislost státní moci na jakékoli jiné moci, a to jak v oblasti mezinárodního práva, tak i vnitrostátního práva. Stát je ve volnosti jednání omezován pouze suverénními právy jiných států, obecným mezinárodním právem a svobodně přijatými mezinárodními závazky. Rozlišujeme dva základní typy suverenity: suverenitu vnější a vnitřní.

- Vnější suverenita znamená, že daný stát je plnohodnotným subjektem mezinárodního práva, rovným členem mezinárodního společenství a má stejná práva jako ostatní suverénní státy.
- Vnitřní suverenita znamená, že stát vykonává výlučnou moc nad svým územím, osobami a věcmi. Tuto výlučnou moc rovněž nazýváme „územní výsostí“. Jakékoli intervence cizího státu jsou na území suverénního státu zakázány, s tou výjimkou, pokud by k nim suverénní stát dal povolení.

Suverénní stát si sám volí své společenské zřízení, svobodně disponuje svým státním územím, přírodními zdroji, které se na něm nacházejí, a je rovněž svobodný při úpravě svých vnitřních věcí.

Suverenita se rovněž projevuje tak, že státní občané pobývající v zahraničí zůstávají dále podřízeni moci svého státu.

Naopak nedostatek suverenity může být vyjádřen neschopností či nezpůsobilostí závislého státu samostatně přijímat mezinárodněprávní závazky, a to buď veškeré tyto závazky, nebo závazky určitého druhu¹². Převzetím mezinárodněprávního závazku je sice stát omezen tím, že je zavázán jistým druhem jednání či zavázán zdržet se určitého způsobu jednání, podstatnou je zde však dobrovolnost, se kterou tak stát činí. Uzavírá-li stát dobrovolně mezinárodní smlouvy, není toto konání považováno za nedobrovolné omezení suverenity státu.

Dle mezinárodního práva patří k významným omezením výkonu územní výsosti například imunita cizích diplomatů či imunita majetku cizích států.

Mezinárodní právo také ukládá svým subjektům respektovat omezení vůči jiným suverénům, jakož i nezasahovat do vnitřních věcí jiných suverénů.

Pojem suverenity lze chápat jako pojem relativní. Existuje totiž jen velmi málo takových států, které mohou tvrdit, že své chování určují v rámci mezinárodního práva zcela svobodně. V naprosté většině případů musejí brát státy ohled na vůli hospodářsky a politicky silnějšího státu či států. Takzvaná faktická nerovnost mezi státy, i když si jsou z hlediska mezinárodního práva rovny, se projevuje zejména v oblasti neupraveného (nechráněného) mezinárodního práva, a to například ve sféře zahraniční politiky.

Před druhou světovou válkou bylo zvykem, že velmoci považovali menší státy za část sféry svého vlivu a vměšovali se do jejich zahraniční politiky a někdy dokonce i do jejich politiky vnitřní.

Ve věci vstupu států do mezinárodních či nadnárodních organizací není možné považovat takové členství za členství neslučitelné s jejich právním postavením suverénních států. Na tom nic nemění ani přenesení výsostných práv na organizace.

Obdobně je tomu u trvale neutrálních států s omezenou způsobilostí k právním úkonům spočívající v jejich neutralitě. Ani těmto státům nelze rovněž upírat jejich suverenitu, jelikož existuje nadále.

Švýcarsko uzavřelo smlouvu o trvalé neutralitě na Vídeňském kongresu v roce 1815. Dalším neutrálním státem je například Rakousko, a to na základě smlouvy z roku 1955. Trvalou neutralitu nelze uzavřít či prohlásit jednostranně, je zapotřebí ji uzavřít pomocí mezinárodní smlouvy.

¹² Dle Montevidejské úmluvy o právech a povinnostech států z roku 1933, článek 1.

Shrneme-li atributy suverenity, patří mezi ně:

- Nejvyšší moc - stát nad sebou nemá žádnou jinou konkurenční moc.
- Nezávislá moc - státní moc nezávisí na žádné jiné státní moci.

Státy jako subjekty mezinárodního práva můžeme dle rozsahu suverenity rozdělit na **státy suverénní** a **státy závislé**, dle vnitřního členění pak na **státy jednotné** a **složené**.

Za *suverény* jsou považovány takové státy, které mají plnou způsobilost k právům i k právním úkonům v souladu s mezinárodním právem a které disponují takovou politickou mocí, která si plně podmaňuje své státní území s jeho obyvatelstvem. Suverén musí být současně schopen plnit své závazky a uplatňovat své nároky v souladu s mezinárodním právem. V současnosti je na světě okolo 200 takových suverénů.

Závislé či *polosuverénní státy* a *závislá území* jsou takové státy a území, které mají své vnější (ale mnohdy i vnitřní) záležitosti omezeny a usměrňovány ve prospěch jiného státu. Takové útvary a území nejsou považovány za absolutní subjekty mezinárodního práva, jelikož nemají v mezinárodním právu plnou způsobilost k právním úkonům. Mezi závislé státy a území řadíme například státy pod protektorátem, mandátem, poručenstvím a území nesamosprávná. V průběhu 20. století tyto formy téměř vymizely a nyní existuje již jen několik malých nesamosprávných území - řádově 20 posledních. Lze předpokládat, že tato dnes již ojedinělá území se v dalších letech přemění na území nezávislá či spojí se s některými jinými suverény.

Stát jednotný, centralizovaný, prostý či unitární je charakterizován jednotnou nejvyšší mocí, kterou stát vykonává jak uvnitř státu, tak i navenek, pomocí jedné soustavy nejvyšších státních orgánů. Takový stát je ve svých mezinárodních stycích zastupován jen jedním ústředním orgánem, který za celý stát jedná. Jednotný stát je jediným subjektem mezinárodního práva. Jednotlivé části tohoto státu nejsou subjektem mezinárodního práva, jelikož na rozdíl od celého státu nemají způsobilost ani k právům, ani k právním úkonům. Jednotným státem je i Česká republika, která vznikla 1. 1. 1993 po rozpadu Československa. Již v ústavě nalezneme označení České republiky jako jednotného státu¹³, který je navenek zastupován prezidentem republiky¹⁴.

¹³ ústavní zákon č. 1/1993 Sb., čl. 1

¹⁴ ústavní zákon č. 1/1993 Sb., čl. 63 odst. 1a

Stát složený se skládá ze dvou nebo více dílčích států. Jak celý stát, tak i jeho jednotlivé celky mají způsobilost k právům a právním úkonům dle mezinárodního práva, avšak v různém rozsahu. Proto pohlížíme na celý stát, jakož i na jeho dílčí součásti jako na subjekty mezinárodního práva. V současné době rozlišujeme dva základní typy složených států, a to federaci a konfederaci.

Federace neboli spolkový stát je tedy dle litery ústavního práva státem složeným. V tomto případě se jedná o dva či více států majících společnou ústavu. Existují zde nejvyšší společné orgány pro vnitřní i vnější záležitosti. V tomto seskupení států mívá většinou téměř výlučnou mezinárodněprávní způsobilost ústřední stát vzniklý tímto spojením států a vystupující pod svým jménem, nikoliv tedy pod jménem dílčích států, a to ze zcela zřejmých důvodů - obvykle mu totiž náleží mnohá privilegia jako například vést zahraniční politiku, uzavírat mírové a spojenecké smlouvy, vysílat diplomatické zástupce, vstupovat do mezinárodních organizací či vypovídat válku. Ústava pak obvykle ponechává dílčím státům některé prvky mezinárodněprávní způsobilosti dotýkající se otázek méně zásadního významu. Jde kupříkladu o sjednávání technických či kulturních dohod s cizím sousedním státem.

Zásadním krokem k vytvoření federace je tedy vytvoření společné ústavy, která mimo jiné určí míru autonomie jednotlivých států. Míra autonomie může být samozřejmě různá. Nejširší ji měli do roku 1989 některé státy, které byly součástí Sovětského svazu. Ukrajinská a Běloruská republika byly po podepsání Charty Organizace spojených národů z roku 1945 například i samostatnými členy této organizace (vedle Sovětského svazu). Federací je od roku 1948 Švýcarsko, dále například Rakousko, Belgie či Německo.

Správná odpověď na otázku, kdo je subjektem mezinárodního práva v případě federace, zda centrální stát či stát dílčí, je stát centrální. Avšak stát dílčí může se souhlasem státu centrálního uzavírat mezinárodní smlouvy a stát se tak subjektem mezinárodního práva partikulárního. Konečnou odpovědnost však za dílčí stát nakonec nese stát centrální.

Druhým typem složeného státu je *konfederace*. Ta se skládá ze dvou či více suverénních států. Podstatnou roli zde hrají dva základní body, a to uzavření mezinárodní smlouvy a zřízení společného orgánu pro řízení určitých vnějších záležitostí. Obvykle to bývají záležitosti týkající se diplomatického zastoupení a společné obrany. Členské státy si zásadně ponechávají plnou subjektivitu, jejich volnost v jednání je omezena pouze konfедераční smlouvou. Konfederací bylo do roku 1847 Švýcarsko či ve vzdálenější minulosti Svatá říše římská.

2.2 Vznik státu a jeho právní následky

Ani subjektivita státu není věčná. Státy vznikají, mění se a zanikají. Poslední fázi vzniku nových států zažila Evropa počátkem 90. let 20. století po rozpadu Sovětského svazu, Jugoslávie a Československa.

Otázka vzniku státu sice není řešena obecným mezinárodním právem, avšak je považována za skutečnost, s níž jsou v souladu s mezinárodním právem spojeny určité významné důsledky. Nové státy mohou vzniknout spojením, rozdělením nebo odštěpením. *Spojení* (fúze) znamená spojení dvou či více států, které již existují, v jeden celek. Příkladem může být dočasné sloučení Sýrie a Egypta v Sjednocenou arabskou republiku v roce 1958 či sjednocená Německá demokratická republika a Německá spolková republika ve Spolkovou republiku Německo v roce 1990.

Rozdělení znamená rozdělení jednoho existujícího státu na několik nových států. V roce 1947 došlo k rozdělení Britské Indie na dva nové státy, a to na Indii a Pákistán. Zmínit lze také rozdělení Československé federativní republiky na Českou a Slovenskou republiku (obě republiky vznikly k 1. 1. 1993).

Posledním způsobem vzniku státu je *odštěpení* neboli secese. Je to případ odtržení části území státu s příslušným obyvatelstvem, kdy se takto odtržená část stává státem novým. Typickým příkladem ze současnosti jsou pokusy albánské části obyvatelstva Kosova o odtržení od Srbska.

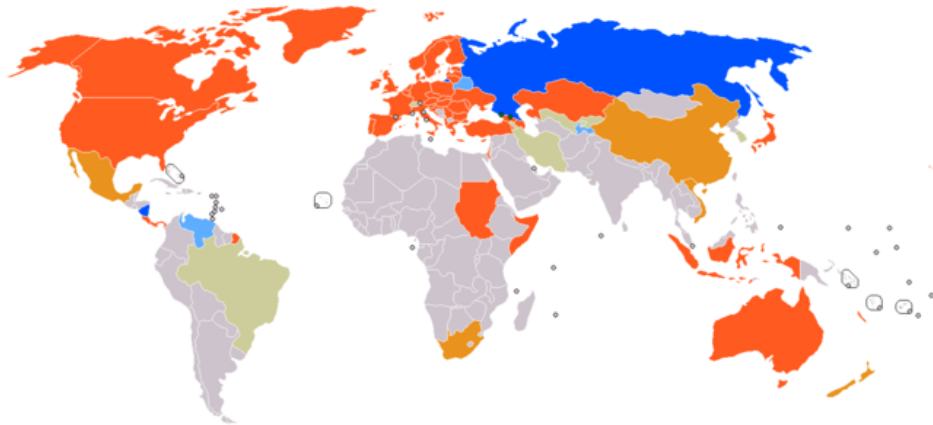
Kosovo je území rozprostírající se na Balkánském poloostrově. O postavení tohoto území se na mezinárodní půdě vedou vleklé spory. Podle své deklarace nezávislosti tvoří výše zmíněné území stát - Republiku Kosovo. Ostatní státy se v současné době k nezávislosti tohoto území vyjadřují¹⁵. Srbsko, jehož integrální součástí území dříve bylo, považuje nadále Kosovo za své území, které dle srbské ústavy tvoří „Autonomní oblast Kosovo a Metohije“ a je nedílnou součástí Srbska.

Dalším příkladem jsou rovněž pokusy Abcházie a Jižní Osetie, které od roku 1990 již několikrát jednostranně vyhlásily na Gruzínské sovětské socialistické republice, později Gruzii svou nezávislost.

Jejich snahu potvrdil ruský prezident Dmitrij Medvěděv dne 26. 8. 2008, když podepsal dekrety, jimiž Ruská federace uznává jejich nezávislost. Ovšem prakticky celý západní svět toto uznání odsoudil. Gruzie považuje obě území za svou neoddělitelnou součást, i když nad nimi neměla od rozpadu Sovětského svazu nikdy úplnou kontrolu

¹⁵ Seznam států světa, které uznaly samostatnost Kosovské republiky, je uveden v příloze č. 1, str. 66.

Následující obrázek znázorňuje stanoviska států k problematické situaci v Gruzii.

Obrázek č. 1 – Vyjádření států ohledně statutu Abcházie a Jižní Osetie

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezinárodní_uznání_Abcházie_a_Jižní_Osetie

- Abcházie a Jižní Osetie.
- Státy, které formálně uznaly Abcházii a Jižní Osetii jako nezávislé státy (Rusko a Nikaragua).
- Státy, které mají v úmyslu uznat Abcházii a Jižní Osetii jako nezávislé státy.
- Státy, které zaujaly neutrální stanovisko ke statutu Abcházie a Jižní Osetie nebo odložily projednání této otázky.
- Státy, které vyjádřily znepokojení nad situací nebo volají po dalších jednáních.
- Státy, které neuznají nezávislost Abcházie a Jižní Osetie a respektují integritu gruzínských hranic.
- Státy, které zatím nepodaly žádné stanovisko.

Nový stát také mohl v minulosti vzniknout *prvotním osídlením*. Takto vznikla například Libérie nebo Oranžsko v Africe. Tento způsob však již není možný, a to z důvodu zabránění všech takzvaných neobsazených území koloniálními mocnostmi. Komplikovaným případem je zánik Rakouska - Uherska, kdy po jeho porážce v první světové válce došlo k odštěpení Československa, Jugoslávie, Polska a zároveň rozdělení dualistické monarchie, čímž vznikly samostatné Rakousko a Maďarsko. Po druhé světové válce vzniklo na základě dekolonizace více než 80 nových a nezávislých států. Avšak vliv koloniálních impérií zůstal u těchto států i nadále. Kupříkladu Srí Lanka získala nezávislost v roce 1948, Alžírsko v roce 1962 a Keňa v roce 1964.

Vznik nového státu s sebou nese rovněž určité **právní následky**. Již faktem svého vzniku se nový stát řadí mezi subjekty mezinárodního práva a stává se tak, jak je tomu u ostatních států, nositelem základních práv i povinností. Má tedy plnou mezinárodněprávní způsobilost k právním úkonům, ale stává se rovněž nositelem odpovědnosti za případná porušení mezinárodního práva, pokud by se jich dopustil. Mezinárodní právo zakazuje na území tohoto státu agresi. Jiné státy nemohou ignorovat platnost aktů nového státu, jelikož

má na svém území výlučnou a plnou jurisdikci¹⁶. Nový suverén má také povinnost zachovávat pravidla obecného mezinárodního práva, a to vůči všem existujícím státům. Tyto základní práva a povinnosti však neznamenají plnou účast nového státu v mezinárodním společenství. K tomu je dále zapotřebí mezinárodního uznání. Tento princip se vztahuje i na uznání vlády, povstalců, válčící strany, národa či orgánů národněosvobozenického hnutí.

2.2.1 Uznání státu

Do uznání státu se zpravidla započítává i uznání jeho státních hranic, výsostných aktů, jakož i úprava jeho státního občanství.

Uznání státu lze charakterizovat jako právní akt, na jehož základě bere již existující stát na vědomí vznik státu nového, považuje jej za rovnocenného suveréna a subjekt mezinárodního práva a projevuje rovněž svou vůli vstoupit s novým státem do určitých právních vztahů.

Toto uznání ovšem také nese retroaktivní účinek, který znamená, že se účinky jeho uznání vztahují již k okamžiku vzniku nového státu, tudíž tento nově vzniklý stát nese odpovědnost i za ty své akty, které učinil již v době, kdy ještě nebyl uznán.

Rozdělme nyní teorie uznání na dvě základní teorie:

První teorií je *teorie konstitutivního účinku uznání*, která nám sděluje, že stát, který prosadí svou státní moc nad svým státním územím a obyvatelstvem, se těmito třemi základními znaky státu nestává subjektem mezinárodního práva, avšak že mezinárodněprávní subjektivitu získává teprve na základě uznání, a to pouze ve vztahu k tomu státu, který nový útvar uznal. Ke zmírnění této teorie může například dojít na základě povinnosti států uzнат každý útvar, který disponuje třemi základními znaky státu¹⁷.

Druhou teorií je *teorie deklaratorního účinku uznání*, která je v rozporu s teorií první. Ta říká, že pokud nový útvar ovládá své území, obyvatelstvo a prosazuje svou státní moc, pak je uznání ostatními státy pouze deklaratorní čili pouze potvrzuje skutečnost vzniku.

Ovšem ani jednu z teorií nemůžeme označit za tu „vhodnější“. Například dle konstitutivní teorie by bylo území, které by nebylo uznáno některým z již existujících států, považováno

¹⁶ Jurisdikce (lat. Iurisdiction) je soudní pravomoc nad vymezeným územím nebo nad svěřenými lidmi.

¹⁷ Dle H.Lauterpachta, recognition in IL, str. 6, 12 a násl., 26 a násl.

za takzvané území nikoho a mohlo by být některým suverénem například i okupováno, což však není slučitelné s mezinárodněprávní praxí. Naopak u deklaratorní teorie je otázkou, proč nově vzniklé útvary kladou takový důraz na své uznání pokud možno všemi ostatními státy, jestliže se jedná o pouhé prohlášení již existujícího vzniku.

Dle mého názoru bude proto nejpragmatictější, budeme-li považovat uznání státu za částečně deklaratorní a částečně konstitutivní. Nový stát tak získává mezinárodněprávní subjektivitu na základě pouhého faktu svého vzniku a jiné státy uznávají tento nový útvar jako vyjádření své vůle navázat s ním diplomatické vztahy.

Útvar, který nesplňuje požadované podmínky, však nemůže být na základě aktu uznání přetvořen ve stát a subjekt mezinárodního práva.

K uznání státu dochází ve dvou stupních, které se liší svým obsahem.

Uznání *de iure* je plné, konečné a platí navždy. Zaniká pouze tehdy, pokud zanikne samotný subjekt mezinárodního práva. Toto uznání je obvyklé mezi členy mezinárodního společenství. Právní účinky zanikají pouze v případě zániku státu. Tento typ uznání znamená, že uznávající stát má vůli jednat s uznaným státem jako s plnohodnotným a všestranným subjektem mezinárodního práva a hodlá s ním navázat právní a politické styky v plném rozsahu.

Oproti prvnímu uznání chápeme uznání *de facto* jako pouze dočasné, omezené a odvolatelné prozatímní uznání. Přesto je však uznání *de facto* považováno za právní uznání, byť s omezenými právními účinky. Toto uznání lze kdykoli odvolat či jej nahradit uznáním *de iure*. Pokud musejí státy urychleně upravit svůj vztah k nově vzniklému státu, často užijí právě tento typ uznání. Ve svém politickém úsilí se totiž definitivně nezavazují vůči novému státu, kterému zatím příliš nedůvěřují.

K uznání může dojít výslovně, kupříkladu na základě prohlášení vlády jiného státu o uznání či na základě předání diplomatické nóty, avšak rovněž konkludentně neboli mlčky, když například stát naváže diplomatické styky s jiným státem, který dosud neuznal, čímž dojde k předpokladu přiznání mezinárodněprávní způsobilosti.

Také známe akty předčasného či opožděného uznání. U *předčasného uznání* jde o to, že se daný útvar jako stát teprve tvoří a nebyly tedy ještě splněny všechny předpoklady jeho vzniku.

Naopak u *uznání opožděného* již určitý útvar podmínky pro vznik státu splnil, a přesto existuje nezvykle dlouhá lhůta před jeho uznáním.

Zejména předčasné uznání pociťují některé státy jako nevládný akt, jelikož to považují za nepřijatelné vměšování do procesů, které jsou v daném okamžiku vnitřní záležitostí vznikajícího státu.

Ovšem ani samotná uznání nezajišťují skutečný rozvoj vztahů mezi státem uznaným a státem, který jej uznal. Velká Británie v roce 1954 uznala de iure Čínskou lidovou republiku, což však nevedlo v praxi k bližší vzájemné spolupráci.

Důležité také je, že i neuznané státy jsou povinny respektovat normy obecného mezinárodního práva.

Mimo následků mezinárodněprávních, má uznání dopady i v oblasti vnitrostátního práva, jelikož uznaný stát požívá imunity před soudem a také jeho političtí zástupci požívají diplomatických výhod a imunit.

Uznání zasahuje i do oblasti politiky. Mimo jiné i z toho důvodu, že nenalezneme povinnost (danou mezinárodním právem) uznat útvar, i když splňuje všechny potřebné podmínky - právě proto je uznání často ovlivňováno politickými cíly.

Funkci uznávání nahrazuje po druhé světové válce do jisté míry procedura přijetí nového státu do Organizace spojených národů. Toto přijetí samozřejmě nemá povahu kolektivního uznání, avšak splní-li stát podmínky potřebné pro přijetí do Organizace spojených národů, které jsou všeobecně přísnější, než ukládá obecné mezinárodní právo, zajistí mu členství v této organizaci nerušený výkon kompetencí v podstatě kdykoli a kdekoli.

Mezinárodní společenství pak vyžaduje po vzniklém subjektu, aby:

- uznal Chartu Organizace spojených národů a stal se jejím členem,
- byl právním státem s demokratickou zákonnou vládou, kde jsou respektována lidská práva a kde je zaručena ochrana národnostních menšin,
- neporušoval státní hranice, a aby hranice byly měněny pouze mírovými prostředky a společnou dohodou,
- vzniklý útvar přijal všechny nové závazky v oblasti odzbrojení, bezpečnosti a regionální stability,
- respektoval zákaz šíření jaderných zbraní,
- řešil otázky sukcese státu dohodou či použitím arbitráže.

Nesmí být ovšem uznány státy vzniklé na základě agrese.

2.2.2 Uznání vlády

Uznání vlády chápeme jako akt, který probíhá zejména při radikálních neústavních změnách. Je to tedy oficiální akt uznávajících států vyjadřující ochotu spolupracovat s vládou, která nevznikla z ústavních norem a ústavní cestou. Může to být vláda vzniklá ze státních převratů či vojenských pučů.

Nepochybné je, že změna vlády zásadně spadá do vnitřních záležitostí každého suveréna. Vláda jakožto nejvyšší výkonný orgán státní moci má pravomoci zastupovat stát navenek. Právě proto, že je vláda orgánem způsobilým zastupovat stát navenek, má její změna značný význam pro oblast mezistátních styků.

To je rovněž důvodem pro oprávněné zkoumání třetích států, zda je tato nová, násilně vzniklá vláda schopna či ochotna plnit mezinárodní závazky předcházející vlády.

Záleží pouze na vůli třetích států, zdali novou vládu, která se výše uvedenou cestou dostala k moci, uznají, přijmou a naváží s ní diplomatické styky, či nikoli. Ostatní státy mohou rovněž za legitimního nástupce státu považovat exilovou vládu nebo vládu, která neovládá alespoň většinu státního území. Takové uznané exilové vlády byly vlády Belgie, Jugoslávie, Lucemburska, Nizozemska, Norska, Polska a Řecka za druhé světové války sídlící v Londýně.

To ovšem může vést k následkům, že například Spojené státy považovaly až do roku 1933 Kerenského vládu¹⁸ za vládu Ruska.

Pokud je zachován diplomatický styk se státem, v němž došlo k neústavní změně vlády, znamená takové pokračování diplomatického styku s novou vládou mlčky učiněné uznání. Konkludentním uznáním je dále zejména uznání státu, které v sobě zahrnuje i samotné uznání vlády. O tento případ se jedná i při uzavírání dohod, u kterých již z obsahu předpokládáme způsobilost vlády jednat za stát navenek.

Výslovným uznáním může být prohlášení vlády nebo diplomatická nóta.

Pokud ke změně vlády došlo ústavní a legální cestou v souladu s právním řádem daného státu, bývá považováno výslovné uznání nových vlád z hlediska mezinárodního práva již za nadbytečné. Oficiální akty, kterými berou třetí státy tyto změny na vědomí, jsou kupříkladu blahopřejné telegramy, které však mají pouhou zdvořilostní povahu.

¹⁸ Alexandr Fjodorovič Kerenskij byl ruský politik, právník, 2. předseda ruské prozatímní vlády v roce 1917. Kerenskij patřil k vůdcům únorové revoluce. V roce 1918 emigroval do Francie, krátce poté, co byl svržen bolševickou revolucí.

Stejně tak jako uznání státu, má i uznání vlády retroaktivní účinek. Vztahuje se tedy zpět k okamžiku vzniku vlády, která nese mezinárodněprávní zodpovědnost za ty své akty, které učinila v období, v němž ještě nebyla uznána.

Uznání vlády se v mnohém podobá uznání státu. I zde rozlišujeme dva stupně uznání, de iure a de facto. Uznání vlády de iure je plné a definitivní. Vláda pak může zastupovat stát ve všech záležitostech. Právní účinky tohoto uznání mohou pominout pouze za té okolnosti, že vláda přestane zcela vykonávat své vládní funkce.

Uznání vlády de facto je omezené, prozatímní a kdykoli odvolatelné. Toto uznání povoluje vykonávat vládě běžné funkce, avšak nemůže sjednávat dvoustranné smlouvy či navazovat diplomatické styky. Toto uznání může být chápáno jako první a nižší stupeň mezinárodního uznání.

2.2.3 Uznání za povstalce a válčící stranu

V prvním případě hovoříme o právním aktu, kdy uznávající stát akceptuje existenci jisté části obyvatelstva, která se přetvořila v organizované hnutí působící na určitém území jiného státu. Tato organizovaná skupina lidí (respektive povstalci) bojuje proti hlavní a ústřední vládě daného státu a rozrostla se již do takového významu, že ovládá významnou část státního území a na tomto území dokonce zřídila nezávislou vládní moc, prostřednictvím které vede úspěšný povstalecký boj.

Uznání může být i v tomto případě učiněno mlčky či výslovně a rovněž lze toto uznání udělit jako uznání de facto. Za mlčky udělené uznání se považuje zejména případ vyhlášení neutrality cizího státu k určitému vnitrostátnímu konfliktu.

Mezinárodní právo přiznává povstalcům důležité skutečnosti, k nimž mimo jiné patří, že:

- akty, které jsou vykonávány orgány povstalců na ovládaném území, mají povahu aktů moci veřejné,
- vojenské akce těchto povstalců jsou považované za legitimní válečné akce,
- existuje možnost třetích států navázat a udržovat s povstaleckým hnutím oficiální styky,
- povstalci nesou mezinárodněprávní odpovědnost za výkon veřejné moci na území, které kontrolují.

Při potlačení povstání ústřední vládou dochází zároveň k zániku právních důsledků tohoto povstání.

V případě *uznání válčící strany* se jedná o uznání rozsáhlejší než v případě výše zmíněného uznání. Jedná se totiž zejména o povinnost uznávajícího státu zachovat neutralitu v daném konfliktu mezi státem uznávaným a ústřední vládou (na rozdíl od tohoto má uznávající stát uznáním povstalců stále právo podporovat hlavní, ústřední vládu, se kterou povstalci bojují).

Obě uznání jsou samozřejmě významně ovlivněna politickými okolnostmi.

2.2.4 Uznání za národ a uznání orgánů národněosvobozenického hnutí

Uznání za národ je poměrně nový právní institut, který se skládá z několika částí:

- právo jednotlivých národů na sebeurčení či vytvoření samostatného státu,
- právo chopit se zbraně s cílem dosáhnout své vlastní nezávislosti.

Za první světové války byli Češi, Slováci a Poláci uznáni za národ tím, že jejich reprezentativním organizacím byla přiznána povaha politických představitelů národa a byly s nimi také udržovány oficiální styky.

Tyto reprezentativní organizace však v okamžiku uznání nedisponují organizovanou veřejnou mocí, která by byla vykonávána nad určitým územím a obyvatelstvem. Tím se tento poměrně nový status odlišuje od institutu uznání za povstalice.

Každý národ má své základní právo rozhodovat svobodně a bez vměšování vnějšího okolí o svém politickém, hospodářském a společenském postavení i o kulturním zřízení. To je hlavní atributem zásady sebeurčení národů, která patří k stěžejním zásadám dnešního mezinárodního práva a která je rovněž zakotvena v *Chartě Organizace spojených národů*¹⁹, dále pak v *Mezinárodních paktech o lidských právech* z roku 1966²⁰ či v *Deklaraci zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy* (schválené v roce 1970).

Všechny státy tak mají povinnost respektovat právo na sebeurčení. Zejména pak mají povinnost respektovat svobodu rozhodovat o vlastním politickém osudu, o vytvoření národního státu, o setrvání v dosavadním státě či o připojení k jinému státu.

¹⁹ čl. 1, odst. 2 a čl. 55

²⁰ čl. 1

Národ, který bojuje za vymanění se z cizí nadvlády s cílem získat svou svobodu a současně vytváří jisté základy pro vznik budoucího státu, získává způsobilost k právním úkonům.

Práva na sebeurčení po druhé světové válce využilo několik desítek národů v Asii, Africe, Tichomoří a Latinské Americe. Dosavadní koloniální území či území pod cizím panstvím bojovala o nezávislost nejprve mírovými prostředky, mnohdy však následoval kvůli neochotě spolupracovat ozbrojený boj. Koloniální mocnosti často neplnily svou povinnost a neposkytly bojujícím národům či územím nezávislost²¹, případně tuto povinnost dlouho odkládaly. Díky uznání orgánů těchto národněosvobozeneckých hnutí ze strany řady ostatních států či rovněž díky příslušnému politickému tlaku došlo v mnoha případech k úspěšnému vyvrcholení národněosvobozeneckých snah. Lze jmenovat například Alžírskou národněosvobozeneckou frontu, Organizaci za osvobození Palestiny či Lidovou organizaci Jihozápadní Afriky. Většinou si bývalé kolonie ustanovily vlastní nezávislé státy, ale v případě některých malých útvarů, neschopných vlastní samostatné existence, došlo k připojení k již existujícímu nezávislému státu. Kupříkladu Zanzibar se připojil k Tanganice v roce 1964.

²¹ Tato povinnost vyplývá z Deklarace zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy.

Příklady národů bojujících za svou nezávislost nalezneme v následující tabulce.

Národnost	Obývaná země
 Abcházové	
 Baskové	
 Čečenci	
 Gagauzi	
 Katalánci	
 Kurdové	
 Osetové	
 Palestinci	
 Slezané	
 Skoti	
 Tibeťané	
 Ujguři	

Tabulka č. 1 – Národy usilující o vytvoření vlastního státu

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Separatismus>

2.3 Zánik státu a jeho právní následky

Právní existence státu končí spolu se zánikem státu. Mezinárodní právo tuto skutečnost žádnými pravidly neupravuje, avšak spojuje s ním (stejně jako u vzniku státu) určité právní následky. Jde zejména o to, zda dotyčný suverén jako subjekt mezinárodního práva zanikl nebo dále trvá a zda přecházejí všechny či pouze některá práva a závazky na jiný stát. Stát zaniká v případě, že nevykazuje fakticky alespoň jeden z nutných znaků státu.

Stát může zaniknout různými způsoby. Například tak, že na jeho místě vznikne několik menších států, které mají odlišnou subjektivitu od státu původního. Tento jev se nazývá „*dismembratio*“ - rozpad státu. Příkladem může být rozdělení Švédsko-norské unie v roce 1905 či Jugoslávie v letech 1992-1995.

Dalším způsobem je sloučení několika států, v jeden společný stát, který má novou subjektivitu. Tento způsob je označován jako zánik státu pomocí *fúze*. Například sjednocení Německa v roce 1990, kdy došlo k zániku jednoho ze slučujících se států, Německé demokratické republiky, a k pokračování existence druhého státu, Spolkové republiky Německo.

Odlišným typem je *secese*, kdy dochází k odtržení části původního státu a tato oddělená část se následně přetvoří v nový stát. Zbytek původního suveréna dále funguje a zachovává si původní subjektivitu, avšak již na zmenšeném prostoru. Dojde tedy zároveň ke vzniku nového nezávislého státu. Toto je případ odtržení Slovinska a Chorvatska od Socialistické federativní republiky Jugoslávie v roce 1991.

Před přijetím všeobecného zákazu použití vojenské síly byla také možností zániku státu takzvaná *debellace* neboli úplná vojenská porážka a zničení organizované státní moci, následované anexí jeho území druhou válčící stranou.

Se zánikem státu a vznikem státu nového se v mezinárodním právu pojí institut nazývaný *sukcese* neboli nástupnictví. Tento institut byl prioritně založen na obyčejových normách. Problém s obyčejí nastával ve výkladu obsahu a výkladu závaznosti pravidel. Proto došlo ke kodifikaci těchto norem a zároveň k jejich doplnění pomocí dvou mnohostranných úmluv. První z nich je *Vídeňská úmluva o sukcesi státu ve vztahu ke smlouvám* z roku 1978²², druhou z nich je *Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivu a dluhům* z roku 1983²³, která však do dnešního dne nevstoupila v platnost.

Ačkoli druhá úmluva dosud nevstoupila v platnost, bylo jí užito například při zániku Československé federativní republiky a následném vzniku České a Slovenské republiky na přelomu let 1992 a 1993.

Tyto dvě úmluvy vznikly jako výsledek činnosti komise Organizace spojených národů pro mezinárodní právo.

Česká republika ratifikovala první úmluvu, která pro ni vstoupila v platnost dne 6. 11. 1996.

²² Dokument OSN A/CONF. 80/31

²³ Dokument OSN A/CONF. 117/14

Dle uvedených úmluv můžeme pojem sukcese státu charakterizovat jako nahrazení jednoho státu státem jiným při současném převzetí zodpovědnosti za mezinárodní vztahy území.

Institut sukcese je v obou Vídeňských smlouvách řešen normami, které jsou aplikovány v případě, že stát přebírá zodpovědnost za mezinárodní vztahy daného území po jiném státu. Tyto normy tedy přesahují moment zániku státu a uplatňují se i při územních změnách, které nejsou spojeny se zánikem státu.

Institut sukcese se třídí do několika víceméně samostatných skupin norem. Existují totiž zvláštní úpravy sukcese vzhledem ke smlouvám, ke státnímu majetku, státním archivům a dluhům i vzhledem k členství v mezinárodních organizacích.

2.3.1 Sukcese do smluv

Základní rysy sukcese ke smlouvám jsou upraveny v první Vídeňské úmluvě z roku 1978.

K nejzásadnějším otázkám dané problematiky patří tyto otázky:

- Do kterých mezinárodních smluv předchůdce musí stát nástupnický vstoupit?
- Do kterých mezinárodních smluv předchůdce může, avšak nemusí nástupnický stát vstoupit?
- Jakým způsobem je tato sukcese realizována?

Obecné mezinárodní právo nepoužívá takzvanou *univerzální sukcesí*. Neukládá tedy územnímu nástupci absolutní povinnost převzít veškeré závazky zaniklého státu.

Platí zde podstatné pravidlo pro nově vzniklé, nezávislé státy spočívající v bezpodmínečné volnosti nakládání se smluvními závazky svého předchůdce dle své libosti. Je označováno jako „tabula rasa“ neboli jako „zásada čistého stolu“.

Při sjednocení státu, rozpadu státu nebo jeho separaci se užívá *pravidlo o kontinuitě platnosti mezinárodních smluv* předchůdce ve vztahu k nástupnickému státu. To zjednodušeně znamená, že nástupnický stát přejímá mezinárodní smlouvy svého předchůdce. Tento princip však nemůžeme označit za princip striktní, neboť státy se mohou mezi sebou dohodnout i jinak.

Úmluva výslovně stanoví, že sukcese se nevztahuje na smluvní závazky předchůdce poskytnout právo na vybudování cizích vojenských základen na jeho území a že tato

sukcese nesmí vést k trvalé újmě na svrchovanosti daného národa a státu a na jejich přírodních bohatstvích a zdrojích.

V praxi nalezneme tendenci k uznání sukcese jakéhokoli nástupnického státu do takzvaných univerzálních smluv. Jde o smlouvy, které slouží k zajišťování a udržování mezinárodní bezpečnosti, míru a mezinárodní spolupráce²⁴. Kupříkladu *smlouva o zákazu umístění jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na dně moří, oceánů a v jejich podzemí* z roku 1971 či *Ženevské úmluvy o ochraně obětí války* z roku 1949.

V praxi je také rozlišována sukcese do dvoustranných smluv a sukcese do smluv mnohostranných. U smluv dvoustranných platí požadavek nástupnické dohody, na jejímž základě nově vzniklý stát vstupuje do práv a povinností zaniklého státu. Pro pokračování platnosti smlouvy je zde zapotřebí také souhlasu partnera. U mnohostranných smluv typu univerzálních smluv Organizace spojených národů se nevyžaduje uzavření nástupnické dohody, avšak za dostačující je považována notifikace (prohlášení) nástupnického státu v depozitáři organizace, aniž by bylo dále zapotřebí souhlasu ostatních smluvních partnerů.

2.3.2 Sukcese do státního majetku, archivu a dluhů, sukcese do mezinárodních organizací

Pojem *státní majetek* zahrnuje dle Vídeňské úmluvy z roku 1983 majetek, práva a zájmy, které náležely předchůdci k datu sukcese státu a v souladu s vnitrostátním právem státu předchůdce²⁵. Přejedchod státního majetku na nástupnický stát je automatický a nezohledňuje žádnou kompenzaci, pokud se dané státy nedohodnou jinak.

Státní majetek dělíme na majetek administrativní, kam patří veškerý majetek, který je určen přímo k výkonu veřejné moci a který je upravován předpisy veřejného práva, a majetek fiskální, tedy jiný státní majetek, který je upraven správním právem, přičemž stát je v tomto případě roven osobám soukromého práva.

Pojem *státního archivu* zahrnuje veškeré dokumenty zhotovené či získané předchůdcem při výkonu jeho funkcí k datu sukcese státu a také ty dokumenty, které předchůdci

²⁴ Tato tendence je vyjádřena v pátém odstavci preambule Vídeňské úmluvy o sukcesi státu ve vztahu ke smlouvám.

²⁵ čl. 8 Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivu a dluhům

současně náležely v souladu s jeho vnitrostátním právem a byly jím uchovávány přímo či pod jeho kontrolou jako archivy²⁶. Podle úmluvy přecházejí státní archivy bez kompenzace²⁷ a předchůdce má povinnost zabránit jejich poškození či zničení.

Státními dluhy se rozumí veškeré finanční závazky předchůdce vůči jiným státům, mezinárodním organizacím či jiným subjektům mezinárodního práva, které vznikly v souladu s mezinárodním právem.

Sukcese však pro věřitele neznamena zánik práv a povinností.

Dluhy státu můžeme dělit na dluhy finanční (státní půjčky) a na půjčky od zahraničních osob. Půjčky státní jsou dále děleny na půjčky lokalizované, které se vztahují k území jednoho státu, a půjčky ostatní.

Na nástupnický stát (sukcesora) přecházejí pouze státní dluhy finanční. Sukcesor však nepřejímá dluhy správní opírající se o právo vnitrostátní. Jde například o dluhy za nevyplacené penze.

Vídeňská úmluva stanovila zvláštní pravidlo pro nově vzniklé státy, kdy dluhy předchůdce principiálně nepřecházejí na nově vzniklý útvar. Jedinou výjimkou je v tomto smyslu uzavření odlišné dohody mezi zainteresovanými státy.

Toto pravidlo má řadu odpůrců, a to zejména z řad koloniálních mocností.

Ve věci ručení ručí stát sukcesor za dluhy svého předchůdce, a to maximálně do výše převzatých aktiv.

Otázka *sukcese do mezinárodních organizací* není ani jednou z úmluv upravována, ačkoli byla původně komisí pro mezinárodní právo navržena ke kodifikaci. Z praxe však jasně vyplývá, že k takovéto sukcesi běžně nedochází. Proto obvykle musí nově vzniklý stát pro nabytí členství v příslušné mezinárodní organizaci, absolvovat běžný přijímací postup.

Tak se rovněž 1. 1. 1993 stala Česká republika novým členem Organizace spojených národů, ačkoli Československo, její předchůdce, bylo považováno za zakládajícího člena této organizace.

²⁶ čl. 20 Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivu a dluhům

²⁷ čl. 23 Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivu a dluhům

3. Mezinárodní organizace

V současném obecném mezinárodním právu platí za subjekty mezinárodního práva i mezinárodní organizace vládní povahy, kterým jsou přiznávána jak práva a povinnosti, tak i způsobilost k právním úkonům.

Za mezinárodní organizace jsou považována sdružení států, která na základě právního aktu, kterým byla zřízena (mezinárodní smlouva), trvale vykonávají určité úkony pro své členy (členské státy), a to vlastním jménem prostřednictvím vlastních stálých orgánů.

Tato definice nám říká, že mezinárodní organizaci je přisuzována mezinárodněprávní subjektivita tím, že pro své členské státy vykonává jisté úkony pod svým jménem, že je na rozdíl od nevládních organizací vytvořena státy a současně také zdůrazňuje relativní kontinuitu její existence (na rozdíl od mezinárodních konferencí, které se mohou vyvinout v mezinárodní organizace v případě, scházejí-li se pravidelně a současně vytvoří-li sekretariát).

Za účelem odlišení od organizací nestátních, které mají nevládní povahu (nongovernmental), se organizace druhého typu označují za mezivládní (intergovernmental).

Nevládní organizace se řídí právem státu, v němž jsou registrovány. Jejich členy jsou jednotlivci, kterými mohou být fyzické a osoby právnické, které nejsou považovány za subjekty mezinárodního práva. K nejznámějším nevládním organizacím bezpochyby patří Greenpeace, Mezinárodní svaz fotbalových asociací - FIFA či Amnesty International.

Tyto organizace (celkově jich je již přes 4000) stále více ovlivňují mezinárodní dění a také díky tomu získávají některé z nich poradní status u mezinárodních organizací. Jestliže činí nevládní organizace na základě tohoto statusu příslušné kroky, stává se pak tato organizace subjektem mezinárodního práva.

Fédération Internationale de Football Association (FIFA) je fotbalovou organizací sdružující 208 fotbalových asociací na světě. Mezi její hlavní náplně patří pořádání mistrovství světa.

Na mapce znázorňující jednotlivé fotbalové asociace sdružené v FIFA vidíme příklad nevládní organizace rozšířené do téměř všech částí světa.

Obrázek č. 2 – Jednotlivé fotbalové asociace nevládní organizace FIFA

Zdroj: <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/128585-fifa>

Mezivládní organizace jsou většinou zakládány jako útvary bez časového omezení svého trvání. Výjimkou je Evropské společenství uhlí a oceli, které vzniklo v roce 1952 na předem určenou dobu padesáti let. Po jeho zániku v roce 2002 převzalo jeho aktivity Evropské společenství.

Smlouvy, které uzavírají mezinárodní organizace se svými členy či s jinými státy nebo jinými mezinárodními organizacemi, se řídí zásadami mezinárodního práva a jsou považovány za mezinárodní smlouvy.

Mezinárodní smlouva, za pomoci níž je členskými státy zřizována mezinárodní organizace, má povahu zakládajícího statutu. Může být nazývána jako pakt, smlouva (*Severoatlantický pakt* či také *Washingtonská smlouva*)²⁸, charta (*Charta Organizace spojených národů*)²⁹, dohoda, stanovy, úmluva (*Úmluva o mezinárodním civilním letectví*)³⁰ či prostě statut (*Statut Rady Evropy*)³¹. V zakládajícím statutu jsou vyjádřeny cíle, zásady a přijímací procedura organizace, dále funkce a pravomoci jednotlivých orgánů organizace, sídlo organizace, způsob úhrady jejích nákladů a způsob provádění změn či doplňků. Tímto zakládajícím aktem organizace bývá ve většině případů uzavření mnohostranné mezinárodní smlouvy.

²⁸ č.66/1999 Sb.

²⁹ č.30/1947 Sb.

³⁰ č.147/1947 Sb.

³¹ č.123/1995 Sb.

3.1 Subjektivita mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace disponují jistými právy, povinnostmi i způsobilostí k právním úkonům na základě zmocnění členskými státy. Mezinárodní organizace však nemohou nabýt vlastní svrchované moci, jelikož jejich subjektivita je pouze částečná (dílní) a odvozená ze základního statutu.

Členské státy přiznávají organizacím jistou míru subjektivity z toho důvodu, aby organizace mohly plnit (v zájmu členských států) jim svěřené funkce.

Smyslem existence organizace je tedy jisté zvláštní poslání (funkce), přičemž jednotlivým funkcím každé jedné organizace jsou rovněž přizpůsobeny její pravomoci. Jak se případ od případu liší funkce, tak je současně variabilnějším i rozsah subjektivity jednotlivých mezinárodních organizací.

Subjektivita mezinárodní organizace však nemůže být nikdy postavena na roveň subjektivitě suverénních států.

Mezinárodní organizace mohou vystupovat jako subjekty mezinárodního práva jen v přesně vymezeném prostoru, který jim byl na základě zakládajícího statutu přidělen.

Tendence států k čím dál větší ochotě ve věci rozšiřování mezinárodněprávní způsobilosti mezivládních organizací nemůže nikdy dospět až do takové míry, kdy by se subjektivita organizací měla vyrovnat subjektivitě států. Nedostává se jim totiž základních předpokladů - vlastního území, obyvatelstva a tím pádem nemají nad kým vykonávat veřejnou moc.

Mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací je tedy závislá na projevu vůle členských států, které ji buď:

- založily na základě ratifikace zakládající smlouvy,
- nebo potvrdily přístupem k ní.

Proto se nemohou mezinárodní organizace dovolávat své subjektivity vůči státům, které nejsou jejími členy (z čehož vyplývá pouhá partikulární povaha této subjektivity). Výjimku pak tvoří ty nečlenské státy, které její subjektivitu uznaly, a to ať mlčky, či

výslovně. Významné a zvláštní postavení mezi organizacemi zaujímá Organizace spojených národů - OSN, u které se dá dokonce hovořit o subjektivitě erga omnes³².

Kompetence mezinárodní organizace vyjadřují dynamiku její subjektivity. Kompetencemi rozumíme prostor, uvnitř něhož je organizaci garantována relativní nezávislost na svých členech, organizace však tento prostor zásadně nesmí překročit.

K základním kompetencím organizace patří:

- způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy (v souladu s Vídeňskou úmluvou o smlouvách uzavíraných mezi státy a mezinárodními organizacemi navzájem z roku 1986),
- způsobilost k výsadám a imunitám, které požívají orgány a zaměstnanci organizací zpravidla při výkonu svých funkcí,
- způsobilost vystupovat jako strana před mezinárodní arbitráží či soudním orgánem,
- způsobilost k normotvorbě, která vede k úpravě vztahů mezi jejími orgány,
- způsobilost předložit svým jménem majetkový nárok vůči jinému subjektu mezinárodního práva,
- způsobilost nést odpovědnost za své protiprávní jednání či nést ji místo svých členů nebo také vedle nich (souběžně či každý zvlášť). *Odpovědností mezinárodních organizací se v současné době zabývá Komise Organizace spojených národů pro mezinárodní právo,*
- samospráva ve finančních záležitostech, zejména v otázkách rozpočtu.

Subjektivita mezinárodní organizace zaniká, je-li toto jednomyslná vůle jejích členů (jednomyslnosti je zapotřebí i pro změny rozsahu subjektivity).

V praxi již také existují případy zániku mezivládních organizací, které byly uzavřeny za předpokladu, že budou trvat věčně. Jako příklady lze zmínit Společnost národů či Organizaci Varšavské smlouvy.

³² K tomuto názoru se přiklonil Mezinárodní soudní dvůr ve věci Náhrady škod utrpěných ve službách OSN.

3.2 Klasifikace mezinárodních organizací, jejich struktura a členství v nich

Mezinárodní organizace můžeme členit například dle počtu států – členů na:

- univerzální mezinárodní organizace, jejichž členy jsou všechny státy světa nebo alespoň významná většina z nich. K těmto organizacím řadíme beze sporu Organizaci spojených národů či Světovou obchodní organizaci – WTO,
- partikulární mezinárodní organizace, jejichž členem je několik států, které pocházejí z různých zeměpisných oblastí a jsou sdruženy na základě společného zájmu. Příkladem může být Organizace států vyvážejících ropu – OPEC a
- regionální organizace, kde je členství takto sdružených států vázáno na stejnou geografickou oblast. Kupříkladu Evropská společenství, Africká unie či Organizace amerických států.

Dle možnosti vstupu nových členů dělíme mezinárodní organizace na:

- otevřené mezinárodní organizace, které nemají ustanoveny žádné podmínky vstupu nového člena či stanovují podmínky zcela minimální. Otevřenou mezinárodní organizací je Světová zdravotnická organizace – WHO,
- polootevřené mezinárodní organizace, které mají sice určeny podmínky vstupu pro nové členy, avšak po jejich splnění se stát stává členem dotyčné organizace. Takovou možnost vstupu do své organizace poskytuje například Organizace spojených národů a
- uzavřené mezinárodní organizace, které nemají vymezeny žádné podmínky vstupu, jelikož možnost vstupu nových členů vůbec nepřipouštějí. Taková organizace by byla v dnešním mezinárodním společenství ojedinělou výjimkou.

Dle doby trvání klasifikujeme organizace na:

- organizace založené natrvalo, kupříkladu Rada Evropy a
- dočasné mezinárodní organizace založené na časově omezenou dobu. Příkladem je již výše zmíněné Evropské společenství uhlí a oceli či organizace, které mají splnit jistý účel - po splnění svého účelu pak zaniká samotný důvod existence těchto

organizací. Tak tomu bylo například u Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu, která sloužila k dodávání potravin a léků pro potřebné oblasti. Její činnost byla splněna a tím ukončena roku 1946.

Dle druhu činností štěpíme mezinárodní organizace na:

- mezinárodní organizace politické, jejichž úlohou je zejména udržovat mezinárodní mír a bezpečnost, jakož i plnění zahraničně-politických úkolů. K politickým organizacím řadíme Sdružení národů jihovýchodní Asie – ASEAN,
- obrané mezinárodní organizace, jejichž cílem je zajistit kolektivní obranyschopnost vůči ozbrojenému útoku. Pro Evropany je nejznámější Organizace Severoatlantické smlouvy – NATO, lze rovněž zmínit Organizaci smlouvy mezi Austrálií, Novým Zélandem a Spojenými státy – ANZUS,
- hospodářské mezinárodní organizace, jejichž úkolem je rozvíjet ekonomickou spolupráci mezi státy. Takovou úlohu plní Latinskoamerická zóna volného obchodu – LAFTA či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – OECD,
- mezinárodní organizace správní, které podporují spolupráci států v oblasti dopravy. V této oblasti poskytuje podporu Mezinárodní námořní organizace – IMO,
- mezinárodní organizace sociálních věcí, kam řadíme Mezinárodní organizaci práce a
- mezinárodní organizace vědy a techniky, kam přiřazujeme například Evropské sdružení pro atomovou energii.

A konečně dle cíle rozdělujeme mezinárodní organizace na:

- kooperující mezinárodní organizace, které si kladou za cíl spolupracovat v určité oblasti. Takovou organizací je například Mezinárodní agentura pro atomovou energii a
- integrační mezinárodní organizace, které napomáhají k integraci států v nadstátní celek. Nadstátní integrace s sebou nese přenos určitých svrchovaných pravomocí ze státu na celek. Česká republika takto přenáší některé ze svých svrchovaných pravomocí na Evropskou unii.

Obecně lze říci, že každá mezinárodní organizace má orgán, který vyjadřuje vlastní zájmy jednotlivých členů organizace. Takový orgán je nazýván „**shromáždění**“ (assembly), „valné shromáždění“, „generální konference“, „konference“ či „kongres“. Shromáždění bývá vrcholným orgánem organizace a skládá se ze zástupců všech členských států. Nejvyšší orgán organizace obvykle rozhoduje v nejzásadnějších otázkách celé organizace, volí členy orgánů, přijímá členy nové, schvaluje rozpočet a má pravomoc změnit statut. Každý zástupce, který reprezentuje svůj stát, vlastní jeden hlas, který má stejný právní význam jako hlas kteréhokoliv jiného zástupce. *Výjimku tvoří Mezinárodní organizace práce, ve které každý člen vlastní hned čtyři hlasy.* Při hlasování v zásadních otázkách (závažné politické, bezpečnostní a hospodářské otázky) se užívá zásada jednomyslnosti, v případě ostatních bývá zpravidla použita zásada většinového hlasování.

V mezinárodních organizacích taktéž nalezneme alespoň jeden orgán, který reprezentuje společný zájem celé organizace. Bývá nazýván „**rada**“ (council) či „výbor“ (committee). Rada tvoří vrchol výkonné moci organizace. Slouží tedy k vykonávání rozhodnutí shromáždění a také plní běžné každodenní úkoly potřebné k zajištění chodu organizace. Tento orgán působí v období mezi schůzemi shromáždění.

Členové jsou voleni na dvouleté, tříleté i delší funkční období. Výkonný orgán se schází pravidelně několikrát za rok, ale také flexibilně dle potřeby.

Každý člen mívá při hlasování jeden hlas, existují však výjimky, kdy členové nadstátních a finančních organizací mají různý počet hlasů dle rozpětí finančního podílu či dle hospodářského významu státu, který zastupují.

I v radě bývají taktéž užívány zásady jednomyslnosti a většinového hlasování, a to za stejných podmínek jako u shromáždění.

Posledním obecným orgánem, který nalezneme u téměř každé mezinárodní organizace, je orgán administrativní, který bývá v praxi označován jako „**sekretariát**“, „kancelář“ či „úřad“. Sekretariát vyřizuje běžné administrativní záležitosti, sbírá a třídí informace dotýkající se této oblasti a také má na starost zajištění hladkého fungování organizace (spočívající například ve vybavení kanceláří). Tento orgán plní úkoly dané shromážděním i radou a skládá se z několika desítek až tisíců zaměstnanců, jejichž počet závisí na rozsahu činnosti organizace a její velikosti. V čele orgánu stojí nejvyšší úředník (manažer, generální tajemník či generální ředitel), který je jmenován shromážděním nebo radou. Tato osoba zpravidla zastupuje mezinárodní organizaci navenek.

Dalšími běžnými orgány jsou:

- orgán pro řešení sporů a
- různé pomocné orgány typu Komise Organizace spojených národů pro mezinárodní právo či Světové zdravotnické organizace.

U některých organizací můžeme nalézt takzvané *kvaziparlamentní orgány* zastupující zájmy skupin občanů členských států, jako je například Parlamentní shromáždění v Radě Evropy či orgány hájící zájmy stavovských skupin (kupříkladu zaměstnanců a zaměstnavatelů).

Jednotlivé orgány vydávají různá usnesení (rezoluce, deklarace, rozhodnutí či doporučení), která mají většinou pouze právně nezávazný charakter. Výjimku zde tvoří právně závazné akty Evropské unie, k nimž patří nařízení, směrnice a rozhodnutí.

Nicméně usnesení, která vydala mezinárodní organizace a která se dotýkají vnitřních záležitostí dané organizace, se stávají závaznými pro všechny členy organizace.

Členství v organizaci vzniká státům či jiným mezinárodním organizacím (u kterých je to povoleno na základě stanov zakládající smlouvy) účastí na zakládající smlouvě, kdy takový stát či mezinárodní organizace jsou tedy zakládajícím členem organizace, či dále vzniká na základě přistoupení k dané organizaci. Přistoupení k organizaci může být podmíněno různými podmínkami. Například Rada Evropy požaduje dodržování lidských práv a základních svobod.

Pro přijetí do Organizace spojených národů je vyžadováno doporučení Rady bezpečnosti. A tak veto Sovětského svazu například zabránilo přijetí Rakouska do organizace až do prosince roku 1955 (za pomoci „package deal“ čili kompromisních jednání).

Tento typ podmínek označujeme za ideové.

Známy jsou také podmínky geografické, například kdy členem Evropské unie může být pouze evropský stát.

Vedle plnoprávných členů nesoucích veškeré povinnosti a zároveň užívajících všech práv mohou k organizaci náležet i státy, jejichž práva jsou omezená. Často se jedná o omezené hlasovací právo. Člen dotčený tímto omezením je označován za „přidruženého člena“, který pak v některých orgánech může vystupovat jen jako pozorovatel.

Státní útvary, které tvoří součást jiného celku, obvykle k organizacím nenáleží.

Za politicky motivovanou výjimku můžeme označit členství Běloruska a Ukrajiny (vedle Sovětského svazu) v Organizaci spojených národů.

Mezinárodní organizace také může umožnit členství jinému subjektu než pouze státu nebo mezinárodní organizaci. Kupříkladu Svatá stolice je členem Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Jednotlivec se však za žádných okolností nemůže vyrovnat plnoprávnému členu mezinárodní mezivládní organizace.

Nečlenské státy, osvobozené hnutí a nevládní organizace se účastní činností mezivládních organizací jako pozorovatelé. Například osvobozené hnutí Organizace pro osvobození Palestiny má status pozorovatele při jednáních Organizace spojených národů.

Žádný stát nesmí být nucen ke členství v jakékoli mezinárodní organizaci.

Členství všech členských států zaniká při zániku samotné mezinárodní organizace. Členský stát také může z organizace dobrovolně vystoupit. Kupříkladu Korejská lidově demokratická republika vystoupila z Mezinárodní agentury pro atomovou energii v roce 1993.

Častou sankcí za neplnění finančních povinností bývá pozastavení hlasovacích práv daného státu. U organizací typu Mezinárodního měnového fondu či Světové banky může porušení této povinnosti vést až k vyloučení dotčeného státu. Tato sankce postihla kromě jiných států i Československo v roce 1953.

Sukcese států do členství se obecně nepřipouští, avšak z praxe známe případ, kdy došlo k rozpadu státu, který byl členem Organizace spojených národů, v našem případě Sjediněné arabské republiky, kdy následně nemusela žádná z jejích dvou původních částí (Egypt a Sýrie) absolvovat nutnou proceduru přijetí do této organizace.

3.3 Výsady a imunity, sídla a financování mezinárodních organizací

Mezinárodní organizace získává funkční nezávislost na zakladatelských státech díky udělení jistých výsad (privilegií) a imunit orgánům mezinárodní organizace i některým jejím zaměstnancům ze strany zakladatelů.

Tyto výhody jsou zakotveny v článku 105 *Charty Organizace spojených národů*, jakož i ve speciálních úmluvách o výsadách a imunitách - například v *Úmluvě o výsadách a*

imunitách mezinárodních odborných organizací, ve Všeobecné dohodě o výsadách a imunitách Rady Evropy či v sídelních smlouvách.

Mezinárodní organizace jsou pak vyňaty z pravomoci vnitrostátních soudů a správních úřadů členských států, jakož i z pravomoci mezinárodních soudů.

Do smluv bývá rovněž zahrnuta nedotknutelnost budov a archivů mezinárodní organizace i její svobodná komunikace, a to jak s členskými, tak i nečlenskými státy. Smlouva rovněž upravuje zásady pro ochranu finančních transakcí organizace, které nemohou být omezeny předpisy členského či sídelního státu.

Mezinárodní organizace je osvobozena od všech přímých i nepřímých daní sídelního státu, čímž je zajištěno rovnocenné postavení členských států vůči sídelnímu státu.

Jistých výsad a imunit požívají někteří úředníci mezinárodních organizací. Většina z nich požívá privilegií pouze v souvislosti s výkonem své funkce, avšak generální tajemníci, ředitelé a jejich náměstkové požívají plných diplomatických imunit, tedy i pro svá soukromá jednání.

Úředníci jsou vyňati z jurisdikce vnitrostátních soudů ve věcech služebního jednání pro mezinárodní organizaci a je jim současně zaručena svoboda pohybu. Úřednictvo je také zproštěno daňové povinnosti vůči státu, v němž se nachází sídlo jejich mezinárodní organizace.

Možnost čerpat výhody z poskytnutých výsad a imunit mají mimo úřednictva také jiní zaměstnanci organizací - kupříkladu široké spektrum expertů.

Výše popsaná privilegia mohou být aplikována také vůči státům, jejichž občané jsou pověřené osoby či na jejichž území mají pověřené osoby trvalý pobyt.

Výběr místa pro **sídlo mezinárodní organizace** je ovlivněn celou řadou politických faktorů i technických požadavků, k nimž lze například přičíst vhodné dopravní spojení, odpovídající technické vybavení či kvalifikované personální zázemí. Některá místa jsou natolik příhodná, že na nich nezřídka nacházíme hned několik sídel mezinárodních organizací, příkladem může být švýcarské město Ženeva. Stát, v němž má mezinárodní organizace své sídlo, musí s umístěním sídla na svém území bezpodmínečně souhlasit. Souhlas sídelního státu je stvrzen podpisem takzvané sídelní smlouvy (headquarters agreement), ve které nalezneme úpravu postavení mezinárodní organizace v sídelním státě, jakož i úpravu výsad a imunit zaměstnanců organizace.

Sídelní stát není nikdy mezinárodněprávně odpovědný za vadné jednání mezinárodní organizace. Na pozemcích a v budovách mezinárodní organizace však platí právo sídelního státu.

Mezinárodní organizace mohou mít pouze jediné sídlo, jako je tomu například u Světové obchodní organizace se sídlem v Ženevě, nebo mohou mít různá sídla pro různé orgány organizace, jak je tomu v případě Evropské unie.

Organizace, které sdružují státy na geografickém podkladu, mají zpravidla své sídlo na území nejvýznamnějšího člena této organizace či na území státu, který je nejvýhodněji situován.

Sídlo může být také přeneseno. Organizace Severoatlantické smlouvy sídlila nejprve v Londýně, později v Paříži a od roku 1967 v Bruselu.

Financování organizací se zakládá zejména na pravidelných každoročních příspěvcích svých členů. Příspěvky bývají odstupňovány dle možností (platební schopnosti) jednotlivých států. Příspěvky mohou být hrazeny ve volně směnitelných (konvertibilních) měnách, nikoliv v měnách národních. Specificky je financován Mezinárodní měnový fond či Světová banka, jejichž rozpočet je tvořen z výnosů z vkladů členských států. Evropská unie je financována z více zdrojů. Jednak z cel a zemědělských dávek členských států, jednak z jejich podílu na vybrané dani z přidané hodnoty a rovněž pak z podílu na hrubém domácím produktu konkrétní země. Opomenout nelze ani výnos z vybraných pokut, který činí kolem jednoho procenta celkových příjmů.

Organizace mohou hradit svou činnost také přijímáním půjček nebo vlastními příjmy, kam například patří pronájem budov či prodej reklamních suvenýrů.

V organizacích typu Organizace spojených národů či Evropské unie často vzniká velké napětí s ohledem na fakt, že rozvojové země přispívající do organizace jen několika málo procenty, ovládají většinu hlasů a rozhodují tím pádem o výdajích celé organizace. Obdobné situace v minulosti vyústily až v případy vystoupení, pohrůžky vystoupení či vědomé snižování příspěvků ze strany finančně zatěžovanějších států. Evropská unie se tuto skutečnost snaží vyřešit pomocí změny takzvaného váženého hlasování, které je popsáno v Lisabonské smlouvě.

Bilance výdajů a příjmů je zachycena v rozpočtu organizace, který je schvalován shromážděním. Rozpočtový rok může být shodný s rokem kalendářním, jak je tomu například u Evropské unie, či může být delší, jak je tomu u Organizace spojených národů.

Hospodaření s rozpočtem může být přezkoumáno specializovaným orgánem, v případě Evropské unie pak Účetním dvorem.

Finanční výdaje organizace většinou z významné části směřují na správu organizace – například na platy úředníků či vydávání publikací.

3.4 Světové a partikulární mezinárodní organizace

Nejvýznamnější představitelkou světových mezinárodních organizací je bezesporu Organizace spojených národů (dále jen OSN). OSN platí za nejzásadnější světovou univerzální organizaci s všeobecnými kompetencemi (její přidružené mezinárodní odborné organizace disponují speciálními kompetencemi).

Mimořádné postavení OSN plyne z toho, že se již z povahy věci jedná o organizaci dosahující téměř plné univerzality, jakož i o organizaci, jejímž cílem je sdružovat všechny státy světa. Tato organizace je na základě svého zakládajícího aktu (Charta OSN) navíc vybavena významnou kompetencí použít pro udržení mezinárodního míru a bezpečnosti i donucovací síly proti útočníkům z řad svých členů. Rovněž byla pověřena úkolem stát se koordinačním centrem činností států při řešení celosvětových politických problémů, jakož i problémů hospodářských, sociálních, kulturních, humanitních či právních.

Předchůdkyní OSN byla Společnost národů se sídlem v Ženevě. Svou činnost zahájila v roce 1920, nepodařilo se jí však zabránit vzniku druhé světové války, i proto později v roce 1946 následovalo ukončení její činnosti. Její budovy a majetek poté přešly na OSN.

OSN byla založena v roce 1945. Její ustavující konference se konala od konce dubna do konce června v San Francisku za účasti padesáti států. Zde byl rovněž schválen a přijat text Charty coby její zakládající akt, který vstoupil v platnost 25. 10. 1945.

Zpočátku měla OSN pouhých padesát členů, v současnosti jich však počítáme kolem sto devadesáti³³.

Členem OSN může být každý svrchovaný mírumilovný stát, který je ochoten a způsobilý plnit závazky vyplývající z Charty OSN.

K hlavním orgánům OSN řadíme *Valné shromáždění, Radu bezpečnosti, Hospodářskou a sociální radu*, do roku 1995 *Poručenskou radu, Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát OSN*.

³³Seznam členů organizace je uveden v příloze č. 2, str. 67.

Hlavní sídlo OSN se nachází v New Yorku, další doprovodná sídla pak nalezneme v Ženevě, Vídni a sídlo Mezinárodního soudního dvoru v Haagu.

Vlajku OSN upravila rezoluce Valného shromáždění 20. 10. 1947 a skládá se ze zeměkoule s dvěma olivovými ratolestmi, symboly světového míru.

Obrázek č. 3 – Vlajka OSN

Zdroj: <http://www.obrazky.cz/?from=1&step=14&colours=&size=&filter=18q=osn>

Ke světovým organizacím dále řadíme *mezinárodní odborné organizace*, které jsou přidruženy k OSN. V současné době jde o osmnáct takových odborných organizací. Mimo jiné sem patří Mezinárodní měnový fond - MMF (jako organizace ekonomicko-finanční) se sídlem ve Washingtonu čítající v současnosti kolem sto osmdesáti členů. Nebo také Mezinárodní agentura pro atomovou energii – IAEA sídlící ve Vídni s celkem 131 členy.

Posledním typem světové mezinárodní organizace je *Světová obchodní organizace* (World Trade Organization – WTO). V oblasti mezinárodního obchodu je tato organizace velmi významná především kvůli jejímu poslání, zejména zaměřenému na dohled nad mezinárodním obchodem. Tato organizace vznikla v roce 1994, její sídlo se nachází v Ženevě. Počet jejích členů se blíží sto padesáti.

Partikulární (regionální) mezinárodní organizace si kladou za cíl udržet mezinárodní mír a bezpečnost v dané lokalitě. Vedle tohoto cíle řeší tyto organizace problémy sociální, politické a kulturní. Ideální regionální mezinárodní organizace sdružuje všechny státy ve stanovené oblasti. V tomto smyslu lze jako vhodný příklad uvést Organizaci amerických států.

Činnost regionálních organizací má být v souladu s OSN.

Od obecných partikulárních mezinárodních organizací se odlišují *partikulární mezinárodní organizace kolektivní sebeobrany*. Tyto organizace jsou zřizovány státy pro případ ozbrojeného útoku ze strany nečlenského státu na stát členský. Takový útok je tedy

chápan jako útok zvenčí. Typickým příkladem organizace kolektivní sebeobrany je sdružení států v Severoatlantické smlouvě - NATO.

Organizace Severoatlantické smlouvy je tedy organizací kolektivní sebeobrany, jejíž zakládající smlouva byla uzavřena ve Washingtonu roku 1949.

Důležitý a hojně citovaný článek 5 Severoatlantické smlouvy nám říká, že jednotliví členové organizace jsou zajedno v tom, že ozbrojený útok na jejího člena či členy v Evropě nebo Severní Americe je považován za ozbrojený útok proti všem (shall be considered an attack against them all).

Dnes tato organizace čítá na dvacet šest členů, v roce 1999 se společně s Polskem a Maďarskem stala jejím členem také Česká republika.

Evropská unie (EU) je jednou z nejznámějších partikulárních mezinárodních organizací. V padesátých letech vznikla tři Evropská společenství (Evropské společenství uhlí oceli – ESUO, Evropské hospodářské společenství – EHS a Evropské společenství pro atomovou energii – EUROATOM). V roce 1963 došlo na základě tzv. *Slučovací smlouvy* k vytvoření jednotného systému orgánů všech tří společenství. V roce 1992 byla podepsána Maastrichtská smlouva (Smlouva o Evropské unii), která dala právní podklad ke vzniku Evropské unie. Evropská unie není nositelem mezinárodněprávní subjektivity a nemůže se tak stát mezinárodní organizací. Na rozdíl od Evropské Unie jako celku jsou Evropská společenství opatřena mezinárodněprávní subjektivitou. Proto také na rozdíl od Evropské unie mohou uzavírat mezinárodní smlouvy. Příkladem v tomto smyslu je *Dohoda o přidružení České republiky*.

V roce 2004 se počet členů rozšířil o deset nových států, Evropská unie tak má v současnosti dvacet sedm členů. V témže roce vstoupila do Evropské unie také Česká republika spolu se Slovenskem.

Dalšími partikulárními mezinárodními organizacemi jsou kupříkladu Rada Evropy, Západoevropská unie, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Organizace amerických států, Africká unie či Liga arabských států.

4. Jednotlivec v mezinárodním právu

Člověk žijící na území kteréhokoliv státu je tomuto státu na základě vnitrostátního právního řádu podřízen - je tedy subjektem vnitrostátního práva.

V následující kapitole se zabývám jednak otázkou, zda je jednotlivec vedle vnitrostátní subjektivity rovněž nositelem mezinárodněprávní subjektivity a tudíž subjektem mezinárodního práva, jednak se dotýkám rozsahu jeho mezinárodněprávní subjektivity (přičemž subjektivita dle vnitrostátního práva je přirozeně historicky starší než subjektivita dle práva mezinárodního).

4.1 Mezinárodněprávní subjektivita jednotlivce

O tom, že dnes nepovažujeme nejen státy, ale již i mezinárodní organizace za subjekty mezinárodního práva, není jistě žádných pochyb. Jiná situace je však u problematiky jednotlivců. Jde o spor, zda jednotlivci mají či nemají mezinárodněprávní subjektivitu.

V minulosti byl jednotlivec pokládán za pouhý objekt mezinárodního práva, soukromou osobu, která nemohla být subjektem mezinárodního práva veřejného.

Část odborné veřejnosti stále odmítá přiznat jednotlivcům mezinárodněprávní subjektivitu z obavy, že by tím mohlo dojít k oslabení svrchovanosti států, což by ve svém důsledku poskytlo jiným státům i mezinárodním organizacím možnost zasahovat do vnitřních záležitostí dotčeného státu.

Zajímavé přitom je, že stejného argumentu bylo v minulosti hojně užíváno s cílem nepřiznat mezinárodněprávní subjektivitu mezinárodním vládním organizacím. V praxi však zcela jednoznačně vyšlo najevo, že poskytnutí této subjektivity nevedlo k přeměně organizací v nadstátní instituce, které by byly nadřazeny svrchovaným státům.

V některých univerzálních či partikulárních smlouvách nalezneme případy, kdy státy přímo opravňují nebo zavazují jednotlivce. Někdy dokonce poskytují jednotlivci právo na hájení svých práv (i proti nim samotným, tedy proti státům, pod jejichž jurisdikcí se nacházejí) u mezinárodního orgánu. Sem patří například rozhodnutí Rady Západoevropské unie z 28. 11. 1955 o *Mezinárodním soudním dvoru pro Sársko*, které poskytuje jednotlivcům přímý přístup k rozhodčím instancím a soudům, dále právo obyvatel poručenských území předkládat Poručenské radě OSN petice či možnost jednotlivců dovolávat se porušení *Evropské úmluvy na ochranu lidských práv a svobod* z roku 1950 u

Evropského soudu pro lidská práva, který v roce 1998 nahradil Evropskou komisi pro ochranu lidských práv.

Tato práva však zasahují pouze do úzké sféry mezinárodního práva týkající se ochrany lidských práv a základních svobod, humanitárního práva, jakož i mezinárodního práva trestního.

V soudobém mezinárodním právu je však zcela zřejmá tendence k rozšiřování okruhu práv přiznávaných jednotlivcům, jakož i povinností, které jsou jim ukládány přímo mezinárodním právem.

Již v některých mírových smlouvách uzavřených po první světové válce, kupříkladu v polsko-německé Úmluvě o Horním Slezsku z roku 1922, nalézáme teze, že jednotlivci mohou vystupovat před mezinárodními orgány jako žalobci proti cizímu státu. Omezenou procesní způsobilost přisuzoval jednotlivcům již zaniklý Středoamerický mezinárodní soud, který působil před první světovou válkou a u něhož měly mít vnitrostátní subjekty právo vystupovat jako strany před Mezinárodním soudem kořistním, který však nikdy nevznikl, jelikož Haagská úmluva z roku 1907 nebyla ratifikována.

V případech zločinů proti míru, lidskosti a válečných zločinů zná mezinárodní právo pojem „přímá mezinárodní odpovědnost jednotlivců“. Tato odpovědnost je stanovena na základě *Londýnské dohody o trestání válečných zločinů* a statutu Mezinárodního vojenského tribunálu z roku 1945. Na stejném principu byla založena i jurisdikce Tokijského mezinárodního tribunálu, který byl ustanoven po roce 1945 s cílem potrestat japonské válečné zločiny.

Rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu deklaroval, že „je již dávno známo, že mezinárodní právo ukládá závazky a povinnosti jednotlivým osobám stejně tak, jako státům“³⁴.

Tento rozsudek byl všeobecně potvrzen Valným shromážděním OSN v roce 1946, na jehož žádost byl roku 1950 Komisí OSN pro mezinárodní právo vytvořen návrh zákoníku zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva.

Za účelem potvrzení správnosti názoru, že mezinárodní právo přiznává byť omezenou, avšak přeci jen určitou subjektivitu i jednotlivcům, lze jako příklad doložit jeden dnes již velmi starý obyčej, díky kterému bylo dovoleno státu trestat pirátství (toto pravidlo bylo později kodifikováno *Ženevskou úmluvou o volném moři* v roce 1958).

³⁴ Norimberský proces, Praha, Orbis 1953, sv. II, str. 493

Mezinárodněprávní subjektivita státu a jednotlivce není možno považovat za sobě rovné ani po stránce kvalitativní, ani po stránce kvantitativní. Jednotlivec nemá na rozdíl od státu normotvornou způsobilost a nedisponuje ani stejně rozsáhlým okruhem práv a povinností, jako je tomu v případě suverénních států.

Shrňme-li tedy postavení jednotlivce, jsou výsledkem tyto skutečnosti:

- jednotlivec neovládá žádné území či obyvatelstvo, nemůže tudíž také vykonávat veřejnou moc,
- jednotlivci není umožněno stát se subjektem mezinárodního práva obecného a
- jednotlivec není rovněž způsobilý ve smyslu partikulární normotvorby.

Jednotlivec tedy disponuje pouze marginální (okrajovou) mezinárodněprávní subjektivitou, která musí být připuštěna výhradně státu. Jedná se pouze o subjektivitu odvozenou, která náleží jednotlivcům jen po tak dlouhou dobu, po níž si to státy přejí. Tato subjektivita může na základě vůle států kdykoliv bez náhrady zaniknout.

Jednotlivce tedy v současnosti považujeme za nositele pouze marginální a odvozené, avšak přeci jen stále existující mezinárodněprávní subjektivitu.

4.2 Státní občanství

Státní občanství (příslušnost) fyzické osoby bývá charakterizováno jako relativně trvalý právní vztah. Tento vztah vyjadřuje užší poměr mezi fyzickou osobou a státem. Obsahem státoobčanského vztahu jsou oprávnění a závazky určené vnitrostátním právem každého jednoho státu.

Tento institut není důležitý jen pro vnitrostátní právo, ale i pro mezinárodní právo, které s ním spojuje významné právní důsledky. Jistá míra propojení mezi vnitrostátním a mezinárodním právem pramení z účasti jednotlivce na právech a povinnostech, které vyplývají pro jeho domovský stát z dohodových i obyčejových pravidel mezinárodního práva.

Jednotlivec požívá díky svému státnímu občanství celou řadu výhod vycházejících z mezinárodního práva. Stát jakožto plnohodnotný člen mezinárodního společenství, který je zavázán obecným obyčejovým právem, může být navíc členem právě takové dohody, která se zabývá postavením určitých jednotlivců. Takový suverén by se pak měl přičinit o to, aby tato pravidla byla dodržována i ostatními členy mezinárodního společenství, zejména pak vůči jeho občanům. Odtud tudíž pochází specifický význam institutu státního

občanství v mezinárodním právu zajišťující účast jednotlivce na výhodách plynoucích z pravidel mezinárodního práva. Pouze takový jednatel, který je nositelem státního občanství některého ze států společenství, má zajištěnou plnou účast ne těchto výhodách.

Právní řady jednotlivých států jsou různé, i úprava institutu státního občanství je tudíž v jednotlivých státech rozdílná. Proto již v roce 1930 vznikla *Haagská úmluva o některých otázkách střetů zákonů a státním občanství*. Na regionální úrovni lze uvést *Evropskou úmluvu o občanství* z roku 1997.

Právníkům osobám je taktéž přiznávána státní příslušnost. Domovským státem je stát, dle jehož pravidel byla osoba zapsána do rejstříku právnických osob.

Takzvané unijní občanství je upraveno v části druhé *Smlouvy o založení Evropského společenství*³⁵.

4.2.1 Nabývání a zánik státního občanství fyzických osob

Podmínky a okolnosti nabývání a zániku státního občanství si určuje každý stát sám svými vnitrostátními předpisy (v České republice je to zákon č. 40/1993 Sb., *o nabývání a pozbytování státního občanství České republiky*).

Z pohledu mezinárodního práva vzniká státní občanství faktickou nebo právní skutečností.

Při *nabytí faktickou skutečností* získává jedinec své státní občanství na základě svého narození. Tento případ je nejčastější způsob vzniku státního občanství. Rozeznáváme zde dvě základní zásady. První je zásada *ius sanguinis*, která nám říká, že dítě nabude státního občanství toho státu, jehož občanem je alespoň jeden z rodičů. Tento princip je typický pro státy, kde dominuje jeden národ. Druhou je zásada *ius soli*, která nám říká, že dítě získá státní občanství toho státu, na jehož území se narodilo, a to bez ohledu na státní občanství rodičů. Tento princip je uplatňován zejména v přistěhovaleckých státech.

Pro prevenci nevídaných situací (kupříkladu bezdomovectví) využívá většina států v praxi takzvaný smíšený typ, ve kterém je jedna zásada prioritní a druhá doplňková. Stejně se k problému výběru postavila i Česká republika.

Cizinci či osoby bez státní příslušnosti (bezdomovci) nabývají státní občanství *právní skutečností*. Do této skupiny řadíme nabytí státního občanství sňatkem se státním

³⁵ Podrobněji viz kapitola č. 2. 1 Znaky státu, jeho suverenita a třídění, str. 15.

občanem, osvojením, přijetím statusu státního úředníka, dlouhodobým nepřerušným pobytem či opcí³⁶.

Odděleným způsobem nabytí státního občanství je udělení státního občanství na žádost cizince.

V historii nalezneme i případy masové změny státního občanství, které nevznikly v rámci opce, ale v souvislosti s jiným přesídlením obyvatelstva. V Československé republice došlo k nucenému přesídlení obyvatelstva spojenému se změnou státního občanství po roce 1945. Kolem třech a půl milionů československých Němců (českoslovenští občané německé národnosti) muselo přesídlit do německých a rakouských okupačních zón.

Zánik státního občanství jako státoobčanského poměru má upraven každý stát pomocí vlastních vnitrostátních předpisů. Tento institut není upraven přímo mezinárodním právem, avšak pojednává o něm kupříkladu *Všeobecná deklarace lidských práv*. Tato Deklarace ustanovila zákaz svévolného zbavení státního občanství proti vůli občana.

Občan se může svého občanství vzdát, požádá-li o propuštění ze státoobčanského vztahu. Například v případě, kdy občan již disponuje státním občanstvím jiného státu nebo mu tímto aktem nové občanství vznikne.

Ve Spojených státech amerických je uplatňován princip volního (dobrovolného) propadnutí státního občanství v případech, kdy se státní občan zdržuje dlouhodobě a nepřetržitě v cizině.

Stát také může za speciálních okolností odejmout svému občanovi státní občanství proti jeho vůli. Obvykle to bývá sankce za nepřátelské postoje vzhledem k domovskému státu či za službu v cizím vojsku.

Státy však nesmějí odejmout státní občanství osobě, která by se tímto aktem stala bezdomovcem. Této sankce je tedy možno využít pouze u osob, které mají alespoň dvě státní občanství.

Případ zřeknutí se státního občanství je odlišný od žádosti o propuštění ze státoobčanského vztahu. U zřeknutí jde totiž o jednostranný právní úkon, kterým se dotyčná osoba zbavuje své dosavadní příslušnosti k danému státu. Souhlas domovského státu zde tedy není předpokládán.

³⁶ Opce chápeme jako projev vůle jednotlivce, který si volí mezi několika státními občanstvími - nejčastěji vzniká v souvislosti s postoupením části státního území, kdy opční doložky ve smlouvách poskytují každému jednotlivci z daného území možnost volby mezi státním občanstvím dosavadního státu a státním občanstvím státu nabývajícím území.

K zabránění vzniku bezdomovectví při sukcesi státu slouží rezoluce Valného shromáždění OSN z roku 2000 o *Příslušnosti fyzických osob ve vztahu k sukcesi států*³⁷.

4.2.2 Bezdomovci a uprchlíci

Bezdomovcem je osoba, která není státním příslušníkem žádného státu (stateless person). Není to však osoba - bezdomovec, která nemá pouze obydlí (homeless person).

V roce 1954 byla sepsána *Úmluva o postavení osob bez státního občanství*, díky které požívají bezdomovci stejného právního postavení jako uprchlíci. Výjimku tvoří sdružovací práva a právo na zaměstnání - bezdomovci mohou užívat těchto práv pouze v minimálním rozsahu.

V roce 1961 byla přijata *Úmluva o omezení případů bezdomovectví*, která se snaží dosáhnout snížení vzniku bezdomovectví tím, že se smluvní státy uplatňující zásadu *ius sanguinis* zavázaly udílet své státní občanství i všem těm osobám, které se narodí na jejich území a bez toho by se staly bezdomovci (čl. 1), jakož i dále, že smluvní státy uplatňující zásadu *ius soli* mají povinnost přidělit státní občanství i osobám, které se nenarodily na jejich území a které by se jinak staly bezdomovci (čl. 4). Podmínkou však je, že alespoň jeden z rodičů musí mít v době narození dítěte občanství tohoto státu.

Článek 9 Úmluvy též stanoví, že smluvní státy nesmí žádnou osobu či skupinu osob zbavit státního občanství z etnických, náboženských, politických nebo rasových důvodů.

Za uprchlíka se považuje osoba, která kvůli mimořádným okolnostem (kupříkladu válečný konflikt či přírodní katastrofa) opustila území svého státu a nemůže nebo nechce se vrátit zpět.

Jejich právní status je upraven *Úmluvou o právním postavení uprchlíků* z roku 1951. Každý uprchlík má za povinnost podřídit se zákonům a předpisům země, ve které se nachází. Smluvní stát pak musí uprchlíkům zajistit stejné právní zacházení jako se svými občany. Týká se to oblasti náboženství, autorského a průmyslového vlastnictví, přístupu k soudům, základního vzdělání, veřejné podpory, sociálního zabezpečení či oblasti daní.

Oproti bezdomovcům mají uprchlíci zajištěny od smluvních států nejvyšší výhody vztahující se na výkon sdružovacího práva a práva na zaměstnání.

³⁷ Dokumenty OSN A/RES/55/153

Smluvní státy Úmluvy se svým podpisem zavázaly co nejvíce usnadňovat uprchlíkům jejich začlenění do společnosti a udělení státního občanství.

Úřad Vysokého komisařem OSN pro uprchlíky vznikl jako pomocný orgán, který slouží k provádění Úmluvy. Uprchlíci se na něj mohou obracet s prosbou o pomoc.

Úmluva o právním postavení uprchlíků je v českém právním řádu prováděna zákonem č.325/1998 Sb., o azylu.

4.3 Cizinci a právo územního (politického) azylu

Postavení cizinců (osoby, které nejsou občany státu pobytu) podléhá vnitrostátní úpravě, která však musí respektovat zásady obecného mezinárodního práva, především kogentní normy v oblasti lidských práv.

První schválený dokument upravující cizinecké právo vznikl až na půdě Valného shromáždění OSN roku 1985. Jedná se o sborník cizineckých práv a povinností, *Deklaraci o lidských právech jednotlivců, kteří nejsou státními občany země, v níž žijí*³⁸. Charakter této deklarace je pouze doporučující, nikoliv závazný. Mimo jiné doporučuje státům, aby poskytovaly cizincům široká práva (která však mohou být omezena státem pobytu kvůli ochraně veřejné či národní bezpečnosti, ochraně veřejného zdraví a morálky a ochraně práv a svobod jiných osob).

Existuje jistý povinný okruh minimálních oprávnění, který musí cizinci stát jeho pobytu zaručit. Tato oprávnění vyplývají z obecného mezinárodního práva a nazývají se „minimální cizinecký standard“. Stát pobytu je tak kupříkladu zavázán považovat cizince za lidskou bytost, chránit jeho zdraví, život, čest i majetek. K minimálnímu standardu většinou nepatří právo volební, shromažďovací, sdružovací, nepatří k němu rovněž právo cizince podílet se na výkonu veřejné moci ve státu pobytu.

Státy svobodně rozhodují, zda svolí ke vstupu cizince na své území. Proto může dojít k odmítnutí vstupu (nejčastěji kvůli zachování bezpečnosti státu). Souhlas státu se vstupem cizince na své území se obvykle zaznamenává v cizincově cestovním průkazu (cestovním pasu) jako vízum. Vízum pak poskytuje cizinci právo vstupu a právo krátkodobého pobytu. Česká republika má zakotveny podmínky pobytu cizinců na svém území v zákoně č. 326/1990 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

³⁸ Dokumenty OSN A/RES/40/144

Cizinec je na území státu pobytu podroben jeho suverénní (svrchované) moci, zejména jeho vnitrostátní úpravě cizineckého práva.

Osoba, která setrvává na území cizího státu, je oprávněna svobodně toto území kdykoliv opustit.

Cizinec však může být také ze strany státu vyhoštěn či deportován. Vyhoštění chápeme jako příkaz daný cizinci, aby opustil území státu pobytu. Deportace je naproti tomu násilným vyvedením cizince z území státu pobytu, za hranice jeho domovského státu.

Dle *Listiny základních lidských práv a svobod České republiky* (čl. 14 odst. 5) může být cizinec vyhoštěn z jejího území jen v případech stanovených zákonem. Důvody pro vyhoštění nalezneme v zákoně č. 326/1999 Sb.

K cizineckému právu se bezpochyby vztahuje institut zvaný „extradice“ čili vydávání pachatelů. Toto opatření slouží k vydávání delikventů dožadujícímu se státu, a to státem, na jehož území došlo ke spáchání zločinu a kde se provinilec zdržuje, tedy státem dožádaným.

Vydávání pachatelů je upraveno mezinárodními smlouvami ad hoc (případ od případu), extradičními smlouvami, extradičními doložkami v mnohostranných smlouvách a smlouvami o právní pomoci.

Vydávání delikventů se povoluje pouze v případech extradičních zločinů. Do této skupiny nejsou zpravidla zahrnovány politické trestné činy. Současné mezinárodní právo však odmítá zařadit do skupiny politických přečinů zločiny proti míru, lidskosti a válečné zločiny.

Pachatel je dále vydán pouze v případě, že jeho provinění, pro která má být souzen, jsou současně vnímána jako trestná i na území dožádaného státu. Provinilec nesmí být taktéž stíhán za jiné činy než za ty, pro které byl vydán (ledaže by dožadující stát požádal dožádaný stát o souhlas). Poslední významnou podmínkou pro extradici je princip reciprocity, který nám říká, že musí nutně existovat zásada vzájemnosti, tedy pokud stát vydávající požádá v budoucnu stát přijímající o extradici, bude mu vyhověno, tedy bude postupováno stejně.

Ze soudobé praxe vyplývá, že pachatelé nejsou vydáváni státům, nýbrž k řízení před mezinárodními trestními tribunály. Příkladem může být Mezinárodní tribunál pro Jugoslávii či Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu. Z oblasti současného partikulárního práva lze jako vhodný příklad uvést takzvaný eurozatykač v rámci Evropské unie popsany v *Maastrichtské smlouvě* z roku 1992.

Právo územního (politického) azylu je právem státu jakožto územního suveréna poskytnout cizímu státnímu příslušníkovi stíhanému ve své domovské zemi možnost vstoupit na jeho území a pobývat na něm.

Udělení azylu závisí na vůli každého státu, přičemž pronásledující stát má povinnost udělení azylu vyhovět a nepovažovat jej za nevládný akt.

Právo na azyl vychází z obecného obyčejového mezinárodního práva.

Azyl nesmí být poskytnut osobám pronásledovaným pro běžnou kriminální činnost, pro zločiny proti míru, lidskosti nebo pro zločiny proti pravidlům vedení války.

První univerzální vyhlášení práva azylu bylo provedeno ve *Všeobecné deklaraci lidských práv* z roku 1948. Pozdější a podrobnější úprava byla zpracována Valným shromážděním OSN, čímž vznikla *Deklarace o územním azylu* z roku 1967³⁹.

V momentě, kdy stát jednotlivci udělí právo azylu, přebírá stát současně na sebe povinnost vpustit pronásledovanou osobu na své území a nevydat ji pronásledovateli.

Česká republika poskytuje azyl v souladu s *Listinou základních lidských práv a svobod* z roku 1992. Právní úpravu azylu v České republice pak nalezneme v zákoně č. 325/1999 Sb., o azylu.

Z pohledu právní jistoty a šíře poskytovaných práv plyne silnější právní status azylové osobě než uprchlíkovi, jehož postavení je upraveno mezinárodními smlouvami.

4.4 Mezinárodněprávní ochrana základních lidských práv

Dle názoru přirozenoprávní školy by měl každý jednatelce požívat svých přirozených, nezadatelných a věčných práv jako člověk a občan. Z praxe je však zřejmé, že jednatelce požívá jen taková základní práva, která mu jsou přiznána státy.

Po první světové válce se objevily první nejisté snahy o rozvoj a zajištění základních lidských práv, a to nejen ve vnitrostátní, ale i mezinárodní sféře. K významnému pokroku v této oblasti však dochází až po druhé světové válce, kdy je rozvoj mezinárodní ochrany lidských práv nastartován jako přirozená reakce na hrůzy a utrpení obou světových válek.

K nejzásadnějším dokumentům ochrany lidských práv v mezinárodním měřítku řadíme: *Chartu OSN* z roku 1945 vyhlášující obecnou povinnost států zachovávat základní lidská

³⁹ Dokumenty OSN A/RES/2312/XXII

práva a spolupracovat při jejich ochraně, *Všeobecnou deklaraci lidských práv* z roku 1948 rozvíjející a konkretizující někdy až příliš obecnou Chartu OSN, *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* z roku 1966 a z téhož roku pocházející *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. Dle *Opčního protokolu*, který byl k druhému paktu připojen, se mohl jednotlivec (podléhající soudní pravomoci států, které byly účastníky Opčního protokolu) obracet na Výbor pro lidská práva, pokud se domníval, že bylo porušeno některé z jeho občanských či politických práv a on již před tím vyčerpал všechny dostupné vnitrostátní prostředky.

Významnými dokumenty jsou rovněž nejrůznější úmluvy o ochraně jednotlivých druhů lidských práv (ochrana žen a dětí, ochrana práce a národnostních menšin, některé úmluvy se rovněž dotýkají problematiky omamných látek či otázek rasové diskriminace). K nejstarším patří například *Úmluva o potírání obchodu se ženami a dětmi* z roku 1921 či *Ženevská úmluva o otroctví* z roku 1926, která se týká ochrany života, svobody a zdraví.

Evropský systém ochrany lidských práv je na regionální úrovni tvořen zejména *Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a svobod* z roku 1950, která mimo jiné zřídila Evropskou komisi pro lidská práva (fungující do roku 1998 a později nahrazenou Evropským soudem pro lidská práva, k němuž mají přístup jednotlivci a právnické osoby z vnitrostátní sféry), *Evropskou sociální chartou* z roku 1961 (spolu se dvěma protokoly z let 1988 a 1991), která vznikla ve spolupráci s Mezinárodní organizací práce. Charta je sborníkem evropských hospodářských a sociálních práv.

Evropský systém ochrany lidských práv je dále spoluvytvářen neméně důležitými dokumenty zabývajícími se problematikou ochrany menšin. *Kupříkladu Charta regionálních či menšinových jazyků* z roku 1992, *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* z roku 1994 či zatím připravovaný *Protokol o individuálních lidských právech osob patřících k národnostním menšinám*, který by měl doplnit Evropskou úmluvu o lidských právech.

Do evropského systému ochrany lidských práv jistě přispěla i Evropská unie, která na konci roku 2000 přijala na mezivládní konferenci v Nice *Chartu základních práv Evropské unie*. Tento dokument sice není dokumentem závazným, jeho významné postavení však vyplývá především z principu, že pravidla v něm obsažená se týkají všech osob na území Evropské unie, tedy i těch, které nejsou jejími občany.

5. Zvláštní politické jednotky

Mezinárodní společenství je z převážné většiny složeno ze suverénů (suverénních států), ale sestává se rovněž z útvarů, jejichž suverenita a způsobilost k právům je omezena (neboť plná suverenita a plná způsobilost jsou vyhrazeny pouze státům) a často také odvozena (tedy závisející na vůli států). K ostatním útvarům řadíme mimo jiné i „zvláštní politické jednotky“. Účinky subjektivity zvláštních politických jednotek nastávají pouze vůči tomu státu, který je uznal či podílel se na jejich spoluvytvoření (nikoliv tedy erga omnes). Taková subjektivita pak zásadně vychází z partikulárního, nikoliv obecného mezinárodního práva.

Část těchto útvarů se zachovala, část ztratila svůj význam a část opět vznikla.

Za nejstarší zvláštní politický útvar s dílčí subjektivitou bývá bezesporu považována **Svatá stolice** jako politická organizace světové katolické církve v čele se Svatým otcem, který je neodvolatelný. Do roku 1870, kdy došlo k anexi církevního státu italským knížectvím, spravovala Svátá stolice vlastní papežský stát a naplňovala tak potřebné atributy státu. V roce 1929 uzavřela s Itálií *Lateránské smlouvy*, díky kterým získala moc nad městským územím Vatikánského státu, jehož rozloha činí pouhých 44 hektarů (0,44km²). Občanství tohoto státu vlastní přibližně 1000 obyvatel. Další zvláštností Vatikánu je speciální účel tohoto státu, kterým není zajištění blaha pro jeho obyvatele, avšak zajištění nezávislosti katolické církve. Vatikánský městský stát se rozkládá na území Říma a je tedy enklávou, na jejímž území nalezneme centrum římskokatolické církve a sídlo papeže. Úředním jazykem je zde latina, ale běžně se také používá italština či francouzština. Co do zřízení jde o absolutní teokratickou monarchii.

Svatá stolice je v mezinárodním společenství akceptována jako rovnocenný a plnohodnotný člen mezinárodních konferencí či nejrůznějších mezinárodních smluv. Proto ji lze pokládat za subjekt mezinárodního práva, i když má fakticky povahu pouhé nevládní organizace. Základ subjektivity Svaté stolice tedy nevyplývá z území, nýbrž z tradice a historie.

Svatá stolice zastupuje téměř půl miliardy věřících po celém světě.

V důsledku svého dřívějšího postavení udržuje Svátá stolice i dnes diplomatické styky s mnoha státy včetně těch nekatolických jako například s Pákistánem a uzavírá s nimi mezinárodní smlouvy o administrativních věcech katolické církve známé jako „konkordáty“. Vyslanci Svaté stolice pak nesou označení nuncijs (na úrovni velvyslance) či internuncijs (na úrovni vyslance).

Po roce 1929 se Svatá stolice stala smluvní stranou v mnoha významných úmluvách, kupříkladu v Ženevské úmluvě o ochraně obětí války z roku 1949; účastní se rovněž řady mezinárodních činností v roli pozorovatele OSN.

Československo udržovalo se Svatou stolicí diplomatické styky až do roku 1950. Po dlouhém přerušení byly styky opět navázány v dubnu roku 1990, a to na nejvyšší úrovni, výměnou nót.

Jako subjekty mezinárodního práva vystupovaly i některé rytířské řády, které reálně vykonávaly svrchovanou moc na daném území, například **Svrchovaný řád maltézských rytířů**, který vznikl v průběhu 11. století našeho letopočtu jako společenství mnichů pečující o poutníky do Svaté země a který do roku 1798 územně ovládal ostrov Malta. Od 19. století je již sídlo tohoto řádu v Římě. Tento suverénní řád se dnes zabývá zejména humanitární činností (charitativní aktivity řádu se uskutečňovaly především v průběhu světových válek), z tohoto důvodu je mu i nadále přiznáváno postavení subjektu mezinárodního práva.

Československo navázalo s řádem diplomatické styky v červnu roku 1990.

Později taktéž vystupovaly jako subjekty mezinárodního práva **koloniální mocnosti**, které okupovaly zámořská území, na kterých pak vykovávaly veřejnou moc.

Třetí a čtvrtá Ženevská úmluva z roku 1949 pojednávající mimo jiné taktéž o Červeném kříži umožňuje **Mezinárodnímu výboru Červeného kříže** výkon ochranných práv, která náleží pouze subjektům mezinárodního práva, čímž tento výbor získal mezinárodněprávní subjektivitu. Ochranná práva mohou být realizována pouze v ozbrojených konfliktech mezi státy (při občanských válkách může výbor jen nabídnout své služby). Mezinárodní výbor Červeného kříže dále střeží dodržování mezinárodního humanitárního práva a vyvíjí podněty k jeho další tvorbě. Tento výbor je z právního hlediska pouze švýcarskou nevládní organizací skládající se ze sedmi švýcarských občanů, se sídlem v Ženevě. Tato organizace získala svou mezinárodněprávní subjektivitu rovněž na základě své nestrannosti a značné účinnosti jejích zásahů v krizových oblastech světa. Tyto vlastnosti jsou nadto zastřešeny trvalou neutralitou Švýcarska. Ostatní složky Mezinárodního hnutí Červeného kříže (kupříkladu národní společnost Červeného půlměsíce nebo Liga společností Červeného kříže) nejsou nositeli mezinárodněprávní subjektivity.

Mezinárodní výbor Červeného kříže není na rozdíl od všech ostatních zvláštních politických jednotek s dílčí mírou subjektivity svázán s určitým územím, což je okolnost, která byla platná po celou dobu jeho historie.

Skupinu zvláštních subjektů mezinárodního práva reprezentují také *města s mezinárodním statutem*. Tato města byla nadána strategickou či náboženskou exkluzivitou (někdy šlo jen o snadné vyřešení územního problému mezi zneprátelenými státy), díky níž získala svá význačná postavení. Tento status byl většinou pouze přechodnou výsadou, jelikož byl odrazem stávající mezinárodněpolitické situace. Obdarovaná města tak často končila pod suverénní mocí některého ze států. Mezi města s mezinárodním statutem se v minulosti řadily *Krakov* v letech 1815-1846, *Danzig* respektive dnešní Gdaňsk v letech 1919 – 1939 (v roce 1939 byl přičleněn k německému území, aby byl následně po roce 1945 přičleněn k Polsku), *Tanger*, strategické africké město při pobřeží Středozemního moře (ležící proti Gibraltar), které získalo své významné postavení v průběhu 18. století a které se roku 1956 opět stalo součástí Maroka (jako následek výkonu práva na sebeurčení). Dále lze uvést město *Terst*, které v letech 1719 až 1781 požívalo statusu svobodného přístavu a které bylo v polovině minulého století rozděleno mezi Itálii a Jugoslávii, *Jeruzalém* (takzvané Svaté město), který je ideově propojen třemi náboženstvími (křesťanství, judaismus a islám). Po druhé světové válce požíval Jeruzalém status hlavního města izraelského státu, který byl však v roce 1981 rezolucí Valného shromáždění prohlášen za neplatný. Z minulosti lze dále uvést status *Západního Berlína* - status tohoto města zanikl v roce 1990, kdy došlo ke sjednocení Německa a regeneraci německé suverenity nad územím celého Berlína (který se o rok později stal hlavním městem Spolkové republiky Německo).

Privilegovanými přístavy v minulosti rovněž byly například *Klajpeda* (dnes Memel) či *Rijeka* (dnes Fiume).

I v současnosti však v mezinárodním společenství nalezneme města s tímto statutem, jedním z nich je *Mostar*, který byl podřízen přechodné správě Administrátora Evropské unie. Mostar získal svůj status ve věci celkového řešení ozbrojeného konfliktu v Bosně a Hercegovině v roce 1994. Cílem statusu uděleného Mostaru bylo zabezpečení právní a funkční jednoty města v podmínkách obtížné a konfliktní spoluexistence chorvatského a muslimského obyvatelstva. Po ustavení jednotné správy města a zvolení starosty (společného pro obě etnika) přešel Mostar do působnosti koordinátora pro civilní

záležitosti v Bosně. Další ukázkou města s mezinárodním statusem ze současnosti je také strategické severobosenské město *Brčko*.

Z obdobných důvodů jako u národů bojujících za svou nezávislost přiznává mezinárodní právo dočasnou subjektivitu taktéž povstalecké straně v občanské válce. I v tomto případě se totiž začínají formovat příznačné znaky státu (dochází zde k faktickému ovládnutí jistého území a k výkonu nejvyšší a nezávislé veřejné moci nad tímto územím a jeho obyvatelstvem prostřednictvím povstaleckého hnutí). Další specifickou politickou jednotkou s dílčí mírou subjektivity jsou tedy **povstalci**. Tato skupina osob vede násilný a ozbrojený boj proti ústřední vládě státu s cílem uchopit moc na celém státním území nebo oddělit část státního území a realizovat nad ní svou vládu. Často bývá takový povstalecký boj veden současně s bojem národněosvobozeneckým (jako například boj Alžírsko nebo Bangladéše).

Při občanských nepokojích se jedná pouze o projevy soukromých osob, které však mohou přerůst v povstalecká hnutí. Naproti tomu může povstalecký boj většího rozsahu, kdy proti sobě stojí hned několik skupin, vést až k anarchii ve státě.

Povstalci se řadí k subjektům mezinárodního práva teprve až v momentě jejich uznání⁴⁰ státy. Uplatní se zde tedy takzvaná konstitutivní teorie uznání. Povstalecká skupina se stává subjektem partikulárního (nikoliv obecného) mezinárodního práva a účinky spojené s uznáním se vztahují pouze na uznávající státy.

V případech, kdy je veden boj za odštěpení části dosavadního státu a vznik nového státu na témže území, hovoříme o „státu ve stavu zrodu“.

Normotvorná způsobilost povstalců je omezena v závislosti na rozsahu výkonu veřejné moci povstaleckého hnutí.

Povstalecká strana též požívá omezené smluvní způsobilosti - důkazem jsou četné konkludentní dohody s jinými státy, které tímto projevují ochotu dané povstalecké hnutí uznat a na základě toho mu přiznat dočasné postavení subjektu partikulárního mezinárodního práva.

Povstání je vždy jevem přechodným, byť případně i víceletým, jelikož cílem není jeho existence, nýbrž převzetí moci na daném území.

⁴⁰ Více o uznání povstalců viz kapitola 2.2.3 Uznání za povstalce a válčící stranu, str. 25.

Shrňme nyní nejdůležitější fakta týkající se povstaleckých hnutí:

- akty vykonávané orgány povstalců na ovládaném území, mají povahu aktů moci veřejné,
- vojenské akce těchto povstalců považujeme za legitimní válečné akce, v nichž jsou uplatňována pravidla válečného a mezinárodního humanitárního práva,
- státy mohou s povstaleckými hnutími navazovat a udržovat oficiální styky,
- tato hnutí nesou mezinárodněprávní odpovědnost za své činy (za výkon veřejné moci) na území, které kontrolují, a to ex tunc neboli od začátku své existence.

Povstalecké hnutí může skončit (a tedy zaniknout) svým vítězstvím či porážkou. Pokud se ústřední vládě podaří potlačit povstání, zanikají spolu s povstáním i jeho právní důsledky a omezená subjektivita povstalců, kteří se pak stávají soukromými osobami, které mohou být, pokud porušily normy mezinárodního práva, potrestány vládou (při neúspěchu povstání tedy závisí pouze na vůli suveréna, jak s povstalcem naloží, je ovšem povinností potrestat takové skupiny povstalců, které přivodily újmu třetím státům).

Pokud povstalecké hnutí zvítězí, vytvoří novou vládu, nový stát a později dokonce dosáhne uznání obou institucí. V případě vítězného povstaleckého hnutí jsou akty jeho orgánů z doby boje tomuto státu přičteny, stane-li se pak hnutí jeho novou vládou. Pokud však vítězná povstalecká hnutí vytvoří vedle dosavadního státu útvar nový (na části území státu dříve existujícího či dekolonizací území), pak jsou akty povstaleckých orgánů přičteny státu novému.

Chování povstaleckých orgánů, které způsobilo újmu jinému státu, nemůžeme přičítat státu, ve kterém povstání propuklo. Takový stát nese odpovědnost pouze za chování svých orgánů, pokud by v souvislosti s povstáním dostatečně nepečovaly o ochranu zájmů jiného státu.

Jako příklad povstaleckého hnutí lze uvést Lidové hnutí za osvobození Angoly – MPLA či Revoluční frontu za nezávislý Východní Timor – FRETILIN.

Obrázek č. 4 – Vlajka povstaleckého hnutí FRETILIN

Zdroj: <http://www.obrazky.cz/?from=1&step=14&colours=&size=&filter=1&q=fretilin>

Závěr

Téma práce, které jsem si zvolila, je poměrně obsáhlým tématem, jelikož se otázka subjektů mezinárodního práva nedotýká jen států či mezinárodních organizací, ale poměrně nově do ní byly začleněny také aspekty mezinárodněprávního postavení jednotlivců či některých zvláštních politických jednotek.

V případě mezinárodněprávního postavení států či mezinárodních organizací se jedná již o dlouhodobější proces, na jehož základě bylo položeno současné vnímání jejich mezinárodněprávní subjektivity.

Je zcela zřejmé, že postavení suverénních států či významných mezinárodních organizací (se zastřešující úlohou Organizace spojených národů jako hlavního garanta dodržování základních lidských práv a svobod) v kontextu mezinárodního práva veřejného je na rozdíl od postavení jednotlivců či kupříkladu povstaleckých hnutí mnohem lépe ošetřeno, v čemž spatřuji jistý nepoměr. Avšak přístup zejména států vzhledem k právům jednotlivce se v posledním půlstoletí začíná zřetelně měnit k lepšímu – první významný posun lze zaznamenat již po druhé světové válce v souvislosti se snahou o napravení válečných křivd, dalším mezníkem, jež značně ovlivnil mimo jiné státy právě i Českou republiku je pád komunistického bloku na konci osmdesátých letech 20. století.

V případě českého občana jsme mohli zaznamenat markantní posun kupředu v souvislosti s naším vstupem do Evropské unie; díky našemu členství v Evropské unii získává i občan České republiky další dodatečná práva například v případě vlekoucího se neúspěšného právního sporu s jeho rodným státem, kdy právě Evropská unie respektive její příslušné instituce mohou občanovi poskytnout potřebnou právní oporu v případech, kdy občan je přesvědčen, že právo je na jeho straně, avšak není schopen v praxi toto své přesvědčení v rodné zemi účinně obhájit.

Zcela specifickou otázkou je v současné době vnímání mezinárodněprávního statutu státních území nacházejících se pod oficiální vládní správou určité země, avšak významně inklinujících k přičlenění svého území k jiné, zpravidla sousední zemi, či k získání vlastní samostatnosti, kterým jsem se částečně věnovala v druhé kapitole této práce. Dospěla jsem k názoru, že zde do značné míry záleží na obecněpolitických okolnostech, jak zřetelně dokumentuje situace v Kosovu či Abcházii a Jižní Osetii. Druhá dvě území výrazně inklinují k odštěpení od Gruzie a vytvoření vlastního státu, významně podporována

Ruskem, avšak bez podpory Evropské unie či Spojených států amerických, ale také naprosté většiny východních zemí (viz mapa strana 20).

Jedním z hlavních témat mé práce byla otázka mezinárodněprávní subjektivity výše popisovaných subjektů. Věřím, že se situace týkající se především subjektivity jednotlivců bude v budoucnu dále zlepšovat, neboť se právě problematika práv a povinností jednotlivce dotýká nás všech například jako občanů demokratické a svrchované republiky, která je členem řady mezinárodních organizací a tak zejména k nám (jejím občanům) také musí zmiňované práva a povinnosti bezprostředně směřovat.

Klíčovým cílem mé práce bylo poukázat na nerovnosti mezi jednotlivými subjekty mezinárodního práva a na základě toho je mezi sebou porovnat. Domnívám se, že cíl své práce jsem úspěšně naplnila.

Věřím, že má práce také tak trochu přispěla k tomu, aby se nad nestejným rozsahem práv a povinností subjektů mezinárodního práva veřejného čtenář pozastavil a věnovala se tak tomuto tématu dostatečná pozornost, kterou si beze sporu tato problematika zaslouží.

Seznam použité literatury

1. David, Vladislav, Sladký, Pavel, Zbořil, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005. ISBN: 80-7201-557-5
2. Malenovský, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. opravené a doplněné vydání - dotisk. Brno: Doplněk (ve spolupráci s PF MU), 1997. ISBN: 80-210-1536-5 (Masarykova univerzita Brno), 80-85765-75-6 (Doplněk Brno)
3. Ondřej, Jan, Potočný, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné (Zvláštní část)*. 4. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN: 80-7179-801-0
4. Potočný, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Orbis, 1973. 104-21-815, 11-100-73
5. Seidl-Hehenveldern, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Codex Bohemia, s.r.o., 1999. ISBN: 80-85963-82-5
6. Svoboda, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 2. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN: 978-80-7179-621-3

Internetové zdroje:

1. <http://cojeco.cz>
2. http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavní_strana
3. <http://dejiny.wz.cz/1sv/osobnost/keren/keren.html>
4. <http://encyklopedie.seznam.cz>
5. <http://www.obrazky.cz>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Národy usilující o vytvoření vlastního státu

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Vyjádření států ohledně statutu Abcházie a Jižní Osetie

Obrázek č. 2: Jednotlivé fotbalové asociace nevládní organizace FIFA

Obrázek č. 3: Vlajka OSN

Obrázek č. 4: Vlajka povstaleckého hnutí FRETILIN

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam států světa, které uznaly samostatnost Kosovské republiky

Příloha č. 2: Seznam členů organizace OSN

Státy, které uznaly Kosovo a datum jejich uznání:

 Kostarika	17. února 2008	 Kanada	18. března 2008
 USA	18. února 2008	 Monako	19. března 2008
 Francie	18. února 2008	 Maďarsko	19. března 2008
 Afghánistán	18. února 2008	 Chorvatsko	19. března 2008
 Albánie	18. února 2008	 Bulharsko	20. března 2008
 Turecko	18. února 2008	 Lichtenštejnsko	25. března 2008
 Spojené království	18. února 2008	 Jižní Korea	28. března 2008
 Austrálie	19. února 2008	 Norsko	28. března 2008
 Senegal	19. února 2008	 Marshallovy ostrovy	17. dubna 2008
 Německo	20. února 2008	 Nauru	23. dubna 2008
 Lotyšsko	20. února 2008	 Burkina Faso	24. dubna 2008
 Dánsko	21. února 2008	 Litva	6. dubna 2008
 Estonsko	21. února 2008	 San Marino	11. května 2008
 Itálie	21. února 2008	 Česko	21. května 2008
 Lucembursko	21. února 2008	 Libérie	30. května 2008
 Peru	22. února 2008	 Sierra Leone	13. června 2008
 Belgie	24. února 2008	 Kolumbie	6. srpna 2008
 Polsko	26. února 2008	 Belize	7. srpna 2008
 Švýcarsko	27. února 2008	 Malta	21. srpna 2008
 Rakousko	27. února 2008	 Samoa	15. září 2008
 Irsko	29. února 2008	 Portugalsko	7. října 2008
 Švédsko	4. března 2008	 Černá Hora	9. října 2008
 Nizozemsko	4. března 2008	 Makedonie	9. října 2008
 Island	5. března 2008	 Spojené arabské emiráty	14. října 2008
 Slovinsko	5. března 2008	 Malajsie	30. října 2008
 Finsko	7. března 2008	 Mikronésie	5. prosinec 2008
 Japonsko	18. března 2008	 Panama	16. ledna 2009
		 Maledivy	19. února 2009

Členové OSN a rok jejich přijetí:

Afghánistán 1946, Albánie 1955, Alžírsko 1962, Andorra 1993, Angola 1976, Antigua a Barbuda 1981, Argentina, Arménie 1992, Austrálie, Ázerbajdžán 1992, Bahamy 1973, Bahrajn 1971, Bangladéš 1974, Barbados 1966, Belgie, Belize 1981, Bělorusko, Benin 1960, Bhútán 1971, Bolívie, Bosna a Hercegovina 1992, Botswana 1966, Brazílie, Brunej 1984, Bulharsko 1955, Burkina Faso 1960, Burundi 1962, Côte d'Ivoire 1960, Čad 1960, Černá Hora 2006 Česká republika 1993, Čína, Dánsko, Dominika 1978, Dominikánská republika, Džibutsko 1977, Egypt, Ekvádor, Eritrea 1993, Estonsko 1991, Etiopie, Fidži 1970, Filipíny, Finsko 1955, Francie, Gabon 1960, Gambie 1965, Ghana 1957, Grenada 1974, Gruzie 1992, Guatemala, Guinea 1958, Guinea-Bissau 1974, Guyana 1966, Haiti, Honduras, Chile, Chorvatsko 1992, Indie, Indonésie 1950, Irák, Írán, Irsko 1955, Island 1946, Itálie 1955, Izrael 1949, Jamajka 1962, Japonsko 1956, Jemen 1947, Jižní Afrika, Jordánsko 1955, Kambodža 1955, Kamerun 1960, Kanada, Kapverdy 1975, Katar 1971, Kazachstán 1992, Keňa 1963, Kiribati 1999, Kolumbie, Komory 1975, Konžská demokratická republika 1960, Konžská republika 1960, KLDR 1991, Korejská republika 1991, Kostarika, Kuba, Kuvajt 1963, Kypr 1960, Kyrgyzstán 1992, Laos 1955, Lesotho 1966, Libanon, Libérie, Libye 1955, Lichtenštejnsko 1990, Litva 1991, Lotyšsko 1991, Lucembursko, Madagaskar 1960, Maďarsko 1955, Makedonie 1993, Malajsie 1957, Malawi 1964, Maledivy 1965, Mali 1960, Malta 1964, Maroko 1956, Maršallový ostrovy 1991, Mauricius 1968, Mauritánie 1961, Mexiko, Mikronésie 1991, Moldavsko 1992, Monako 1993, Mongolsko 1961, Mosambik 1975, Myanmar 1948, Namibie 1990, Nauru 1999, Německo 1973, Nepál 1955, Niger 1960, Nigérie 1960, Nikaragua, Nizozemsko, Norsko, Nový Zéland, Omán 1971, Pákistán 1947, Palau 1994, Panama, Papua-Nová Guinea 1975, Paraguay, Peru, Polsko, Portugalsko 1955, Rakousko 1955, Rovníková Guinea 1968, Rumunsko 1955, Rusko, Rwanda 1962, Řecko, Salvador, Samoa 1976, San Marino 1992, Saudská Arábie, Senegal 1960, Seychely 1976, Sierra Leone 1961, Singapur 1965, Slovensko 1993, Slovinsko 1992, Somálsko 1960, Spojené arabské emiráty 1971, Spojené království, Spojené státy americké, Srbsko 2000, Srí Lanka 1955, Středoafriická republika 1960, Súdán 1956, Surinam 1975, Svatá Lucie 1979, Svatý Kryštof a Nevis 1983, Svatý Vincent a Grenadiny 1980, Svatý Tomáš a Princův ostrov 1975, Svazijsko 1968, Sýrie, Šalamounovy ostrovy 1978, Španělsko 1955, Švédsko 1946, Švýcarsko 2002, Tádžikistán 1992, Tanzanie 1961, Thajsko 1946, Togo 1960, Tonga 1999, Trinidad a Tobago 1962, Tunisko 1956, Turecko, Turkmenistán 1992, Tuvalu 2000, Uganda 1962, Ukrajina, Uruguay, Uzbekistán 1992, Vanuatu 1981, Venezuela, Vietnam 1977, Východní Timor 2002, Zambie 1964, Zimbabwe 1980.

Celkem má Organizace spojených národů 192 členů (stav k březnu roku 2009).

